

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**MANTOŠANAS REGULAS PIEMĒROŠANA, VEDOT MANTOJUMA
LIETU PIE LATVIJAS NOTĀRA UN AR TO SAISTĪTIE
PROBLĒMJAUTĀJUMI**

BAKALaura DARBS

Autore: **Dana Gorina**

Studenta apliecības Nr.: dg17040

Darba vadītāja: Lekt. Kristīne Zīle

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā ir pētīta Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 650/2012 (2012. gada 4. jūlijs) par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi jeb Mantošanas regulas piemērošanas problemātika gadījumos, kad mantojuma lieta tiek vesta pie Latvijas notāra.

Darba mērķis ir analizēt Mantošanas regulas būtiskākos jēdzienus, Mantošanas regulas atbilstību tās sākotnējiem mērķiem, kā arī izpētīt ar kādiem izaicinājumiem ir jāsaskaras Mantošanas regulas piemērotājiem Latvijā un sniegt atbilstošus risinājumus, lai atvieglotu Mantošanas regulas piemērošanu. Ņemot vērā to, ka Mantošanas regula ir piemērojama tikai kopš 2015. gada 17. augusta, vēl nav pieejama plaša tiesu prakse šīs regulas piemērošanā un vēl aizvien ir neskaitāmi neatbildēti jautājumi. Darba noslēgumā ir izvirzīti vairāki secinājumi saistībā ar Mantošanas regulā ietverto jēdzienu piemērošanu Latvijā, par šajā regulā sniegtā regulējuma nepilnībām un nepieciešamību papildināt nacionālo regulējumu.

Atslēgvārdi: Mantošanas regula, mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī, jurisdikcija, piemērojamais likums, tiesa, nolēmums, publisks akts.

ANNOTATION

The Bachelor's thesis contains analysis of application issues of Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession or Succession regulation, when inheritance case is conducted by a Latvian notary.

The aim of this thesis is to analyze most important terms of the Succession regulation, the relevance of the Succession Regulation to its initial purposes, as well as to explore the challenges faced by those applying the Succession regulation in Latvia and suggest appropriate solutions to facilitate the application of the Succession regulation. Taking the view that Succession regulation is applicable only from 17 August 2015, extensive case law on the application of this regulation is not available and there are still countless open issues. As a result of the research author reaches several conclusions about the application of terms incorporated into Succession regulation, about regulatory failures of this regulation and the necessity to complement national regulation.

Keywords: Succession regulation, habitual residence of the deceased at the time of death, jurisdiction, applicable law, court, decision, authentic instrument.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. MANTOŠANAS REGULAS VISPĀRĪGA ANALĪZE	7
1.1. Mantošanas regulas nepieciešamība un mērķis	7
1.2. Mantošanas regulas tvērums un regulēšanas priekšmets	10
2. MANTOŠANAS REGULĀ IETVERTO NOZĪMĪGĀKO JĒDZIENU INTERPRETĀCIJA UN NO TĀS IZRIETOŠIE PROBLĒMJAUTĀJUMI.....	13
2.1. Tiesa.....	13
2.2. Mīrušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī	18
2.3. Nolēmums un publisks akts	24
3. JURISDIKCIJA LEMT PAR MANTOŠANU	28
3.1. Tiesas jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā.....	28
3.2. Jurisdikcija Latvijas notāram vest pārrobežu mantojuma lietu.....	32
4. PIEMĒROJAMIE TIESĪBU AKTI.....	34
4.1. Piemērojamo tiesību aktu izvēle un vispārīgs noteikums	34
4.2. Ārvalsts likuma piemērošana.....	35
KOPSAVILKUMS	40
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS.....	42

IEVADS

2012. gada 4. jūlijā Eiropas Komisijā tika pieņemta Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi (turpmāk tekstā – **Mantošanas regula**)¹, kas faktiski regulē pārrobežu mantošanu. Šāda nepieciešamība radās, ņemot vērā personu pārvietošanās un uzturēšanās brīvību Eiropas Savienībā (turpmāk – **ES**), kam par pamatu ir Līguma par Eiropas Savienību² 3. panta 2. punkts un Līguma par Eiropas Savienības darbību³ 21. pants. Ņemot vērā to, ka cilvēkiem ir iespēja brīvi pārvietoties ES, aizvien vairāk cilvēki izvēlas pārcelties uz dzīvi citā valstī, nomirst citā valstī, iegādājas īpašumus citā valstī u.tml. Līdz Mantošanas regulas ieviešanai katrai valstij bija savas kolīziju normas, kas regulēja pārrobežu mantošanu, taču mantiniekiem nācās saskarties ar neskaitāmām problēmām pārrobežu mantošanas jomā, piemēram, mantošanas procesa sadrumstalotību. Lai risinātu samilzušās problēmas pārrobežu mantošanas jomā, ES izstrādāja vienotu regulējumu, kas regulētu pārrobežu mantošanu.

Bakalaura darbā aplūkotās Mantošanas regulas piemērošanas problemātikas aktualitāti pamato Mantošanas regulas sarežģītība, lai gan sākotnējais mērķis ir bijis ar Mantošanas regulu atvieglot pārrobežu mantošanas procesus. Vēl aizvien pastāv neskaitāmi neatbildēti jautājumi un neskaidrības attiecībā uz tās piemērošanu praksē. Mantošanas regula sevī ietver daudz jaunu izaicinājumu, tā ir salīdzinoši jauna, tādēļ vēl nav izveidojusies plaša tiesu prakse, kas palīdzētu to piemērojot, taču nelielā tiesu prakse norāda uz to, ka Mantošanas regulas piemērošana ir liels izaicinājums un ir daudz neskaidrības par tās piemērošanu.

Bakalaura darba pirmajā nodaļā autore ir pētījusi to, kādēļ ir tikusi ieviesta Mantošanas regula, kādi bija tās mērķi un ko tā regulē, tai skaitā, uz ko tā ir attiecināma. Tāpat darba autore ir vērtējusi, vai ES likumdevējam ir izdevies sasniegt izvirzītos mērķus un ar Mantošanas regulas palīdzību risināt problēmas, kādas bija konstatētas pārrobežu mantošanas jomā. Otrajā nodaļā darba autore ir analizējusi, pēc autores domām, sarežģītākos jēdzienus, kuriem ir liela loma, piemērojot Mantošanas regulu. Šīs nodaļas mērķis ir skaidrot būtiskākos jēdzienus, kas praksē sagādā vislielākās problēmas, stimulējot to pareizu izpratni. Darba ierobežotā apjoma

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Pieņemta 04.07.2012. [27.07.2012. red.]

² Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.05.2008. red.]

³ Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Parakstīts Romā 25.03.1957. [30.03.2010. red.]

dēļ darbā nav tikuši analizēti visi Mantošanas regulā ietvertie jēdzieni, bet ir atlasīti, pēc autores domām, būtiskākie un problemātiskākie, kuru nepareiza piemērošana var novest pie nepareiza lietas iznākuma, kas būtu pretējs Mantošanas regulas mērķim.

Tāpat darbā ir pētīti arī izaicinājumi ar kādiem nākas un nākotnē var nākties saskarties Mantošanas regulas piemērotājiem, kas Latvijā galvenokārt būs zvērināti notāri, kuri ved mantojuma lietas, pievēršot uzmanību aktuālākajām problēmām un vēršot uzmanību uz iespējamajiem risinājumiem. Trešajā nodaļā darba autore ir analizējusi jurisdikcijas jautājumus, tai skaitā, paskaidrojot to, saskaņā ar kādiem normatīvajiem aktiem – valsts vai Mantošanas regulu – notāram ir jurisdikcija vest pārrobežu mantojuma lietas. Savukārt ceturtajā nodaļā ir analizēts jautājums par pārrobežu mantošanai piemērojamo likumu, kā arī ārvalsts likuma piemērošanu, kas ir ticis risināts un nav pareizi saprasts arī Latvijas tiesu praksē. Darbā ir apskatīta gan Latvijas tiesu prakse, gan ES Tiesas prakse, risinot strīdus, kas radušies piemērojot Mantošanas regulu. Tāpat ir apskatīta arī doktrīna.

Darbā ir izmantotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

- analītiskā metode – izmantota, analizējot normatīvos aktus, Latvijas tiesu un ES Tiesas praksi un pieejamo literatūru;
- vēsturiskā metode- izmantota, pētot Mantošanas regulas nepieciešamību, attīstību, mērķus un situāciju pārrobežu mantošanas jomā pirms Mantošanas regulas pieņemšanas;
- salīdzinošā metode – izmantota, salīdzinot nacionālo regulējumu un ES tiesību aktus mantošanas jomā, salīdzinot jēdzienu izpratni nacionālās un ES tiesībās, kā arī salīdzinot Mantošanas regulas noteikumus ar tās piemērošanu praksē;
- gramatiskā metode – izmantota, noskaidrojot Mantošanas regulā ietverto jēdzienu nozīmi;
- loģiskā metode - izmantota, analizējot Mantošanas regulas piemērošanas iespējamo problemātiku un meklējot iespējamus risinājumus.

1. MANTOŠANAS REGULAS VISPĀRĪGA ANALĪZE

1.1. Mantošanas regulas nepieciešamība un mērķis

2012. gada 4. jūlijā Eiropas Komisija pieņēma Mantošanas regulu, sauktu arī par Romas IV regulu. Ar Mantošanas regulu ES ir ieviestas vienotas kolīziju normas pārrobežu mantojumu tiesībās, ir noteikta jurisdikcija pārrobežu mantojumu lietām, tām piemērojamie tiesību akti, kā arī tā satur regulējumu par nolēmumu atzīšanu, publisko aktu akceptēšanu un to izpildi, kā arī par Eiropas apliecības izveidi. Saskaņā ar Mantošanas regulas 84. pantu tā ir piemērojama ES dalībvalstīs no 2015. gada 17. augusta tādu personu mantojumam, kuras mirušas 2015. gada 17. augustā vai vēlāk (Mantošanas regulas 83. panta 1. punkts). Ņemot vērā to, ka Latvija kopš 2004. gada 1. maija ir viena no ES dalībvalstīm un, noslēdzot līgumu par pievienošanos ES ir uzņēmusies papildu saistības⁴, Mantošanas regula ir saistoša un jāpiemēro, tai skaitā, Latvijai, turklāt tā ir tieši piemērojama (Mantošanas regulas 84. pants).

Viens no ES izvirzītajiem mērķiem ir brīvības, drošības un tiesiskuma telpas, kurā ir nodrošināta personu brīva pārvietošanās, uzturēšana un attīstīšana. Nepieciešamība pēc vienota regulējuma mantojuma lietās ar pārrobežu elementu pamatā radās brīvu personu un kapitāla kustības ES ietvaros rezultātā. Globalizācijas ietekmē aizvien vairāk cilvēki izvēlas pārcelties uz dzīvi ārpus savas pilsonības valsts vai dzīvo vairākās valstīs, iegādājoties vairākās valstīs nekustamos īpašumus, atverot kontus bankās u.c. Eiropas Komisija ir atzinusi, ka var pamatoti pieņemt, ka aptuveni 9 - 10% no visu mantojumu skaita, kas skaitliskā izteiksmē ir aptuveni 450 000 mantojuma lietas gadā, ir mantojuma lietas ar pārrobežu elementu.⁵ Pamatā šo iemeslu dēļ arī radās nepieciešamība pēc vienota regulējuma, kas atvieglotu mantojuma lietu ar pārrobežu elementu kārtšanas procesu.

⁴ Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kīpras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kīpras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanos Eiropas Savienībai. Parakstīts Atēnās 16.04.2003. [16.04.2003. red.]

⁵ Eiropas Kopienų komisija: Ietekmes novērtējuma kopsavilkums. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0411&from=EN> [aplūkots: 20.04.2020.]

Ar Mantošanas regulu ES likumdevējs bija paredzējis risināt neskaitāmās samilzušās problēmas saistībā ar pārrobežu mantošanas procesu. Problēmu pamatā bija atšķirīgais valstu regulējums mantojumu jomā, kas noveda pie neskaitāmām problēmām, piemēram, ES pilsoņiem bija grūtības paredzēt, kuras valsts un iestādes jurisdikcijā būs konkrētā mantojuma lieta, ja tai ir pārrobežu elements, pārrobežu mantošanas process bija sadrumstalots, pastāvēja juridiskā nenoteiktība, personas saskārās ar grūtībām efektīvi iepriekš plānot un organizēt savas mantojuma lietas pārrobežu kontekstā, jo iznākums bieži neatbilda iecerētajam, tāpat tās saskārās arī ar problēmām ES dalībvalstu tiesu spriedumu, notāru un citu iestāžu sagatavoto dokumentu atzīšanā un izpildē u.c.⁶ Sākotnēji tika apzinātas problēmas, kas rodas mantošanas procesa ar pārrobežu elementu ietvaros, bet, kad tika apzinātas problēmas, norisinājās ilgs un rūpīgs darbs pie Mantošanas regulas izstrādes. Eiropas Kopienu Komisijas 2009. gadā izstrādātajā ietekmes novērtējuma kopsavilkumā tika apkopoti galvenie mērķi, kurus ES likumdevējs, izstrādājot vienotu pārrobežu mantošanas regulējumu, bija centies īstenot. Ar jauno regulējumu, t.i., Mantošanas regulu, bija paredzēts:

- dot iespēju ES pilsoņiem efektīvi plānot savas mantojuma lietas jau iepriekš;
- palielināt iespēju, ka efektīvi tiks ievērotas potenciālo mantinieku, kreditoru u.c. tiesības;
- novērst situācijas, kad paralēli par vienu mantojuma lietu norisinās divkārtas tiesvedības, kur vienai mantojuma lietai tiek piemērotas dažādas materiālo tiesību normas;
- nodrošināt mantojuma atstājējam iespēju ar testamenta palīdzību izvēlēties mantojumam piemērojamās tiesību aktus, tomēr ierobežotā apmērā;
- nodrošināt, lai tiktu atzīti ar mantojumu saistītas tiesības, attiecīgi akti un lēmumi;
- palielināt informācijas pieejamību par ārvalstīs esošajiem testamentiem u.c.⁷

Tas, vai ar Mantošanas regulu ES likumdevējam ir izdevies sasniegt iepriekš uzskaitītos ES likumdevēja izvirzītos mērķus, tiks analizēts tālāk darbā, taču sākotnēji darba autore šīs apakšnodaļas ietvaros veiks Mantošanas regulas preambulā ietvertu mērķu analīzi.

Viens no mērķiem, ko ES likumdevējs ir centies sasniegt, izstrādājot un pieņemot Mantošanas regulu, ir veicināt ES iekšējā tirgus pienācīgu darbību, novēršot šķēršļus, kuri rada grūtības pilsoņiem izmantot savas tiesības attiecībā uz pārrobežu mantošanas procesiem, saistībā ar personu brīvu pārvietošanos (Mantošanas regulas preambulas 7. apsvēruma). Darba

⁶ Eiropas Kopienu komisija: Ietekmes novērtējuma kopsavilkums. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0411&from=EN> [aplūkots: 20.04.2020.]

⁷ Ibid.

autore ieskatā ar šķēršļiem būtu saprotamas pirms Mantošanas regulas ieviešanas konstatētās problēmas, kas tika apzinātas un apkopotas pirms sākās darbs pie Mantošanas regulas normu izstrādes un ir atrodamas iepriekš darbā. Mantošanas regulas preambulas 7. apsvērumā fiksētais mērķis ir ļoti vispārīgs un aptver visas izpētes rezultātā konstatētās problēmas, uzsvāru liekot uz efektīvu tiesību ievērošanu. Šajā apsvērumā tāpat ir uzsvērtā nepieciešamība dot iespēju ES pilsoņiem laicīgi organizēt savu mantojumu, norādot uz nepieciešamību mantojuma lietas padarīt tādas, lai persona varētu jau iepriekš plānot savas mantojuma lietas un mantošanas process būtu paredzams, ko ES likumdevējs arī ir centies īstenot, ieviešot saskaņotas kolīziju normas. Darba autore šī darba ietvaros darba ierobežotā apjoma dēļ neveiks Mantošanas regulā ietvertu normu atbilstības izvirzītajiem mērķiem padziļinātu analīzi, taču darba ietvaros vispārīgi aplūkos atbilstību, pēc darba autores domām, svarīgākajiem no tiem.

ES likumdevējs Mantošanas regulas preambulas 59. apsvērumā ir norādījis uz vēl kādu mērķi, kuru ar Mantošanas regulas palīdzību ir centies īstenot, proti, ES dalībvalstīs pieņemtu nolēmumu mantošanas lietās savstarpēja atzīšanu. Tiesu iestāžu spriedumu un citu nolēmumu savstarpējas atzīšanas princips tika apstiprināts jau Eiropadomes Tamperes sanāksmē 1999. gada 15. un 16. oktobrī kā pamats tiesu iestāžu sadarbībai civillietās (Mantošanas regulas preambulas 3. apsvērums). Tiesu iestāžu spriedumu un citu nolēmumu savstarpējas atzīšanas principa pamatā ir savstarpēja uzticēšanās ES dalībvalstu tiesvedībai, kas izpaužas kā ES dalībvalstu nolēmumu atzīšana un izpilde pārējās ES dalībvalstīs⁸, un tam ir fundamentāla nozīme ES tiesībās tādēļ, ka tā īstenošana ļauj izveidot un uzturēt ES telpu bez iekšējām robežām, kam par pamatu ir augsts uzticības līmenis, kuram vajadzētu pastāvēt starp ES dalībvalstīm.⁹ Kopš šī principa apstiprināšanas tika uzsākti ES līmeņa pasākumi konkrētā principa īstenošanai, tai skaitā, pārrobežu mantošanas jomā. Būtisks pagrieziena punkts bija Eiropadomes sanāksmē Briselē 2004. gada 4. un 5. novembrī pieņemtā programma “Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā”, kurā īpaši tika uzsvērtā nepieciešamība pieņemt vienotu tiesību aktu mantošanas jomā, kurā jo īpaši būtu izskatīti jautājumi par tiesību normu kolīzijām, jurisdikciju, nolēmumu savstarpēju atzīšanu un izpildi mantošanas jomā, kā arī par Eiropas mantošanas apliecību (tai skaitā, Mantošanas regulas preambulas 5. apsvērums).¹⁰ Tiesu iestāžu spriedumu un citu nolēmumu savstarpējas atzīšanas principam, kā jau skaidrots iepriekš darbā, ir fundamentāla nozīme, tādēļ ES

⁸ EST 09.03.2017. spriedums lietā Nr. C-484/15 *Ibrica Zulfikarpašić pret Slaven Gajer*. 40 un 42. punkts.

⁹ EST 05.04.2016. spriedums lietās Nr. C-404/15 un C-659/15 *Aranyosi un Căldăraru*. 78. punkts.

¹⁰ Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā. Pieņemta Briselē 04.—05.11.2004.[03.03.2005. red.] 3.4.2. punkts

likumdevējs ir Mantošanas regulā iekļāvis nodaļu, proti, Mantošanas regulas IV nodaļa, par ES dalībvalstīs pieņemtu nolēmumu mantošanas lietās savstarpēju atzīšanu, izpildāmību un izpildi, ar mērķi veicināt šī principa attīstīšanu un piemērošanu arī attiecībā uz nolēmumiem, kas pieņemti mantošanas lietās.

Kā izriet no iepriekš analizētā, Mantošanas regulas mērķis ir atvieglot pārrobežu mantošanas procesu, samazinot strīdus, kas var rasties situācijās, kad pār mantojuma lietu lemt ir jurisdikcija vairākām ES dalībvalstīm, proti, kad mantošanas gadījums ir strīdīgs un tam var piemērot vairāku ES dalībvalstu materiālo tiesību normas. Neskatoties uz to, pēc autores domām, šī ir viena no grūtāk izprotamākajām un sarežģītākajām regulām. Šāds viedoklis ir izteikts arī tiesību doktrīnā, piemēram, uz Mantošanas regulas sarežģītību ir norādījusi arī Evita Drobiševska, pētot izaicinājumus ar kādiem varētu nākties saskarties, piemērojot Mantošanas regulu.¹¹

Lai dotu laiku personām iepazīties ar Mantošanas regulā ietverto regulējumu, novērtēt savu situāciju, iespējams, izvēlēties mantošanai piemērojamo likumu un nokārtot visas nepieciešamās formalitātes, piemēram, pielāgot laulības līgumu un nostiprināt to, Eiropas Komisija pieņēma Mantošanas regulu, nosakot trīs gadu pārejas posmu. Attiecīgais trīs gadu periods bija paredzēts kā pārejas periods, lai personām dotu laiku pielāgoties jaunajam regulējumam.¹²

1.2. Mantošanas regulas tvērums un regulēšanas priekšmets

Mantošanas regula ir piemērojama ES dalībvalstīs. Ar jēdzienu “dalībvalstis” šī darba ietvaros ir saprotamas visas ES dalībvalstis, izņemot Īriju un Dāniju, kurām Mantošanas regula nav saistoša un nav jāpiemēro (Mantošanas regulas preambulas 82. un 83. apsvērumi).

Salīdzinot Mantošanas regulu ar citām ES regulām, secināms, ka Mantošanas regula, pretēji lielākajai daļai ES regulu, kuras nosaka pamatā tikai piemērojamo likumu, vienkopus apkopo noteikumus gan par jurisdikciju, gan par piemērojamo likumu, gan par ES pieņemtu nolēmumu atzīšanu un publisku aktu akceptēšanu, kā arī to izpildi. Mantošanas regulā pamatā ir sistematizētas kolīziju normas mantojumu lietās ar pārrobežu elementu. Tā satur gan

¹¹ Drobiševska E. Daži izaicinājumi jaunajā Eiropas Savienības Mantošanas regulā. Grām: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016. 83. lpp.

¹² François Tremosa, President of the CNUE "Successions Law": Working Group The New EU Regulation 650/2012 on International Successions. Pieejams: <http://www.notaries-of-europe.eu//index.php?pageID=9836> [aplūkots: 20.04.2020.]

materiāltiesiskās normas, gan starptautiskā civilprocesa normas. Mantošanas regulā ir apvienoti noteikumi par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem nolēmumu, publisko aktu un tiesas izlīgumu atzīšanu vai attiecīgā gadījumā akceptēšanu, izpildāmību un izpildi, kā arī par Eiropas mantošanas apliecības izveidi.

Kolīziju normu mantošanas tiesību jomā ES harmonizēšanas tiesiskais pamats ir atrodams Līguma par ES darbību 81. panta 2. punkta c) apakšpunktā, kas paredz, ka ES var paredzēt pasākumus dalībvalstu normatīvo aktu tuvināšanai, lai veicinātu tiesas nolēmumu un ārpusstiesas lēmumu savstarpējas atzīšanas principa ievērošanu, īpaši tad, kad tas nepieciešams ES iekšējā tirgus pienācīgai darbībai, saskaņā ar parasto likumdošanas procedūru pieņemot tiesību aktus dalībvalstu piemērojamo tiesību saderību kolīziju normu un jurisdikcijas jautājumos.

Mantošanas regula regulē tikai mantošanu ar pārrobežu elementu, tā nav piemērojama citām civiltiesību jomām (Mantošanas regulas 1. pants un tās preambulas 11. apsvērums). Neskatoties uz to, Mantošanas regulā nav ticis definēts, kas ir mantošana ar pārrobežu elementu, kā arī nav uzskaitīti tie apstākļi, kas ļautu noteikt pārrobežu elementa esamību mantošanas procesā. Šī iemesla dēļ darba autore turpmāk analizēs katru no jēdzieniem atsevišķi.

Mantošanas regulas 3. panta 1. punkta a) apakšpunkts definē, kas ir mantošana, proti, Mantošanas regulas ietvaros ar mantošanu saprot mirušā atstātā mantojuma mantošanu, aptverot visus mantas, tiesību un saistību nodošanas veidus nāves gadījumā. Tāpat nav nozīmes tam, vai šī mantas, tiesību un saistību nodošana ir labprātīga, proti, saskaņā ar pēdējās gribas rīkojumu, vai likumiskās mantošanas ceļā. Kā jau iepriekš minēts, Mantošanas regulas 1. panta 1. punkts nosaka, ka Mantošanas regula ir piemērojama tikai mirušo atstātā mantojuma mantošanai. Savukārt šī panta 1. punkta otrajā teikumā un 2. punktā ir norādīti no tās darbības jomas izslēdzamie jautājumi, tādējādi paskaidrojot to, kas nav uzskatāma par mantošanu Mantošanas regulas izpratnē un sniedzot mantošanas negatīvo definīciju. Lai risinātu attiecīgos jautājumus, kas ir izslēgti no Mantošanas regulas darbības jomas, tiesību piemērotājam, vedot mantojuma lietu ar pārrobežu elementu, ir jāpiemēro citu šo jautājumu regulējošu tiesību aktu, kas regulē konkrēto jautājumu, piemēram, cita ES regula, starptautiskā konvencija u.c.

Taču jāņem vērā, ka Mantošanas regula nav piemērojama ikvienam mantošanas procesam, bet tikai tiem mantošanas procesiem, kuriem ir konstatējams pārrobežu elements. Uz šo apstākli tiek norādīts un attiecīgais jēdziens tiek pieminēts, piemēram, Mantošanas regulas preambulas 7. apsvērumā, tomēr izsmeļošu uzskaitījumu vai skaidrojumu tam, kas Mantošanas regulas izpratnē ir saprotams ar pārrobežu elementu, Mantošanas regula nesniedz, tādēļ, lai noskaidrotu šo jēdzienu un piepildītu to ar saturu, ir nepieciešams veikt ES Tiesas judikatūras izpēti. Pēc darba autores domām, arī šis jēdziens ir skatāms autonomi, proti, piemēram, saskaņā

ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2008/52/EK (2008. gada 21. maijs) par konkrētiem mediācijas aspektiem civillietās un komercietās 2. panta 1. punktu par pārrobežu elementu ir uzskatāms tas, ka vienas puses mītnesvieta vai pastāvīgā dzīvesvieta ir dalībvalsts un nesārīt ar otras puses mītnesvietu vai pastāvīgo dzīvesvietu. Mantošanas regulas kontekstā šis jēdziens būs tulkojams plašāk, ņemot vērā, mantošanas lietu specifiku. ES Tiesas ģenerālvokāts 2020. gada 26. martā sniegtajos secinājumos ir skaidrojis, ka šis jēdziens ir jāvērtē elastīgi un tam vajadzētu attiekties uz jebkuru mantojuma lietu, saistībā ar kuras organizāciju, ko ir veicis mirušais, vai procesa pēc viņa nāves norisi rodas grūtības, tā iemesla dēļ, ka ir konstatējama saikne ar vairāk nekā vienu valsti. Lai konstatētu pārrobežu elementu, pamatojoties uz informāciju par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu, ir nepieciešams vērtēt, vai citā valstī, kas nav mirušā pastāvīgās dzīvesvietas valsts, nepastāv kāds cits apstāklis, kura dēļ attiecīgā mantošana nav tikai mantošana vienas valsts ietvaros. Ģenerālvokāts, skaidrojot to, kas var būt šis “cits apstāklis”, skaidro, ka tas var būt apstāklis, kas paredzēts Mantošanas regulas noteikumos, kas dod pamatu vairāku dalībvalstu tiesām izskatīt mantošanas lietu, kā arī citi apstākļi, kuri ir vērā ņemami, proti, mantas stāvoklis, mirušā mantinieki, legatāri, citi tuvinieki, kā arī mirušā pilsonība.¹³

Apkopojot visu iepriekš analizēto informāciju, darba autore ir izveidojusi definīciju, proti, par mantošanu ar pārrobežu elementu var uzskatīt procesu, kura rezultātā mirušā atstātais mantojums, neatkarīgi no tā nodošanas veida, tiks nodots mantiniekam mantošanas, kuras faktiskais sastāvs norāda uz mirušā, mantojuma vai iespējamo mantot tiesīgo saistību ar vairāk nekā vienu valsti, ceļā.

¹³ EST 26.03.2020. ģenerālvokāta Manuela Kamposa Sančesa-Bordonas secinājumi lietā Nr. C-80/19 *E. E.* 33., 34., 35. punkts.

2. MANTOŠANAS REGULĀ IETVERTO NOZĪMĪGĀKO JĒDZIENU INTERPRETĀCIJA UN NO TĀS IZRIETOŠIE PROBLĒMJAUTĀJUMI

Lai izveidotu vienotu jēdzienu izpratni un nodrošinātu to vienotu piemērošanu ES, Mantošanas regulas interpretācijā nevar jēdzienus tulkot saskaņā ar nacionālajām tiesībām, proti, no “autonomās interpretācijas” jēdziena izriet, ka, interpretējot ES regulās vai direktīvās izmantotos jēdzienus, ir jāatsaucas uz ES tiesībām, nevis uz dalībvalstu tiesībām un jāpiemēro ES tiesībās lietotā nozīmē.¹⁴ Mantošanas regula ietvertie jēdzieni, piemēram, “tiesa”¹⁵, “publisks akts”, “ nolēmums” u.c. ir autonomi jēdzieni, kas ir interpretējami saskaņā ar Mantošanas regulā ietvertajām definīcijām, sistēmu un ES Tiesas praksi, kas nozīmē, ka citās ES regulās un ES Tiesas spriedumos attiecībā uz citām regulām sniegtie skaidrojumi automātiski nebūs attiecināmi un pārceļami uz šo pašu jēdzienu izpratni citas regulas kontekstā.¹⁶ Papildus, arī ir būtiski nodrošināt, lai ES tiesības tiktu piemērotas vienveidīgi, to pieprasa nediskriminācijas un tiesiskās paļāvības apsvērumi.¹⁷

Lai pilnīgāk atklātu ES tiesību normu saturu un ES likumdevēja nodomu, interpretācijas ietvaros ir jāizmanto ne tikai pašu ES tiesību aktu un ES Tiesas praksi, bet arī, tai skaitā, ES tiesību aktu preambulu un skaidrojošos dokumentus. Tomēr ir jāņem vērā to, ka, ja pastāv atšķirības starp ES tiesību aktu un tā preambulu, priekšroka vienmēr ir pašā ES tiesību aktā noteiktajam.¹⁸ Arī ES Tiesa, taisot spriedumus, bieži vien atsaucas uz regulu preambulu apsvērumiem.

2.1. Tiesa

Lai arī Mantošanas regula ir saistoša ne tikai tiesām Mantošanas regulas izpratnē, bet arī ārpus tiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām, proti, pamatojoties uz Mantošanas regulas 2. pantu, dalībvalstu iestāžu

¹⁴ Magnus U., Mankowski P. *Brussels I Regulation*. Germany: Sellier. European Law Publishers, 2007, p. 33.

¹⁵ EST 27.10.2016. Ģenerālvokāta Mihala Bobeka [Michal Bobek] secinājumi lietā Nr. C-551/15 *Pula Parking d.o.o. pret Sven Klaus Tederahn*. 77. punkts.

¹⁶ Krūmiņa I. Romas IV regula – jauns regulējums pārrobežu mantojumu lietās. *Jurista Vārds*. 2013, Nr. 20 (771).

¹⁷ Buka A. Vienveidīgas tiesību piemērošanas nodrošināšana starptautiskajās, Eiropas Savienības un nacionālajās tiesību sistēmās. Grām’: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 349. lpp.

¹⁸ Latvijas Republikas Tieslietu ministrija: ES tiesību ieviešanas rokasgrāmata. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/daliba-es/es-tiesibu-ieviesanas-rokasgramata> [aplūkots: 15.04.2020.]

kompetence nodarboties ar mantošanas lietās ar Mantošanas regulu netiek ietekmēta, kas nozīmē, ka tās, tāpat kā līdz Mantošanas regulas ieviešanai, ir tiesīgas nodarboties ar mantošanas lietām un, piemēram, Latvijas notārs vēlaizvien ir tiesīgs izdot mantošanas apliecības saskaņā ar nacionālo tiesību regulējumu. Tomēr ir būtiski izprast katru jēdziena nozīmi, piepildīt to ar saturu un nodalīt jēdzienus “tiesa” un “ārpustiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām”, jo ne visi Mantošanas regulas noteikumi ir saistoši ārpustiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām, proti, Mantošanas regulas II nodaļas noteikumi par jurisdikciju ir saistoši tikai tiesām Mantošanas regulas izpratnē (Mantošanas regulas preambulas 20. apsvēruma).

Jēdziens “tiesa” ir ticis skaidrots Mantošanas regulas 3. panta 2. punktā, proti, tās ir:

1. jebkuras tiesu vai citas iestādes, kā arī tiesību speciālisti, kuru kompetencē ir mantošanas lietas;
2. iepriekšminētās iestādes vai tiesību speciālisti, ja tie garantē (i) objektivitāti, (ii) pušu tiesības tikt uzklautam, (iii) to ka šo iestāžu un tiesību speciālistu lēmumus saskaņā ar tās dalībvalsts tiesību aktiem, kurās tie darbojas var pārsūdzēt vai pārskatīt tiesu iestādē un, (iv) ka tiem ir līdzīgs spēks un juridiskās sekas kā tiesu iestāžu pieņemtiem nolēmumiem tādā pašā lietā, ja izpildās viens no šiem kritērijiem:
 - a. attiecīgā iestāde vai tiesību speciālists pilda tiesu funkcijas;
 - b. attiecīgā iestāde vai tiesību speciālists rīkojas saskaņā ar tiesu iestādes deleģētām pilnvarām;
 - c. attiecīgā iestāde vai tiesību speciālists rīkojas tiesu iestādes uzraudzībā.

Jāņem vērā, ka augstāk minētajiem punktiem ir jāizpildās kumulatīvi, proti, Mantošanas regulas izpratnē kādas dalībvalsts tiesu vai cita iestāde vai tiesību speciālists būs tiesa tikai tad, ja izpildīsies visi šie kritēriji.

Latvijas Republikā mantojuma lietas ved galvenokārt notāri (Notariāta likuma 65. panta 4. punkts¹⁹), taču, ja rodas strīds par mantojuma tiesībām, tad attiecīgais strīds prasības kārtībā tiek skatīts tiesā (Notariāta likuma 315. pants). Lai Latvijā uzsāktu mantošanas procesu, saskaņā ar Notariāta likuma 251. pantu ieinteresētajai personai ir jāiesniedz zvērinātam notāram mantošanas iesniegums un tikai tad, kad ir saņemts mantošanas iesniegums, atklājas mantojums, proti, ieinteresētajai personai nav iespēja uzreiz vērsties tiesā, jo mantošanas procesu Latvijā vienmēr uzsāk notārs.

¹⁹ Notariāta likums: LV likums. Pieņemts: 01.06.1993. [12.12.2019. red.]

Pēc darba autores domām pastāv vienprātība par to, ka Latvijas Republikas tiesas, kuras pilda tiesas funkciju ir uzskatāmas par tiesu, tomēr, lai notāri pareizi piemērotu Mantošanas regulā ietverto regulējumu, piemērojot tikai normas, kas ir saistošas un ir jāpiemēro Latvijas notāriem, ir nepieciešams veikt padziļinātāku jēdziena “tiesa” analīzi, kā arī izpētīt notāru lomu Latvijas tiesību sistēmā. Lai arī jēdziens “tiesa” ir skaidrots Mantošanas regulā, kā arī tās preambulā, praksē dalībvalstīm nereti rodas grūtības noteikt, vai, piemēram, attiecīgās dalībvalsts notārs ir uzskatāms par tiesu Mantošanas regulas izpratnē.

Latvija ir viena no divdesmit divām ES dalībvalstīm, kura pieder romāņu-ģermāņu tiesību sistēmai un kurā darbojas tradicionālais un kontinentālās Eiropas tradīcijām atbilstošais latīņu tipa brīvais notariāts, kas Latvijas Republikā reāli tika atjaunots 1993. gada 1. septembrī un kura svarīgākie uzdevumi ir preventīvā tiesvedība un sabiedriskā miera nodrošināšana, ko notārs kā valsts pilnvarota publiska amatpersona, veic, apliecinot dokumentus un veicot izskaidrošanas darbu.²⁰ Lai gan Notariāta likuma 2. pants nosaka, ka zvērināti notāri ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kuras pastāv pie apgabaltiesām, turklāt saskaņā ar Notariāta likuma 65. panta 4. punktu notāru kompetencē ir mantošanas lietas, kas pirmsšķīetami rada iespaidu, ka notāri varētu ietilpt jēdziena “tiesa” tvērumā, tomēr jāsecina, ka notāri nerīkojas saskaņā ar tiesu iestādes deleģētām pilnvarām vai tiesu iestādes uzraudzībā, tieši pretēji – notārs savā amata darbībā ir neatkarīgs un pakļauts vienīgi likumam (Notariāta likuma 5. pants), kā arī notāri nepilda tiesu funkcijas tās klasiskajā izpratnē, kas primāri ir strīdu izšķiršana²¹, jo, kā jau iepriekš darbā skaidrots, līdz ko rodas strīds par mantojuma tiesībām, tas ir izšķirams tiesā, nevis pie notāra. Ņemot vērā to, ka nevar konstatēt atbilstību vienam no iepriekš minētajiem nosacījumiem, atbilstība citiem kritērijiem darbā netiks netiks vērtēta, jo jau no iepriekš minētā ir secināms, ka Latvijas notārs nav uzskatāms par tiesu Mantošanas regulas izpratnē.

Arī dalībvalstu tiesām ir bijušas neskaidrības par jēdziena “tiesa” tvērumu. ES Tiesa ir noteikusi, ka Mantošanas regulas 3. panta 2. punkta otrajā daļā ietvertajam dalībvalstu pienākumam ir tikai informatīva nozīme, ka tas neparāda, vai kāda iestāde ir uzskatāma par tiesu Mantošanas regulas kontekstā.²² Šajā pašā lietā ES Tiesa ir secinājusi, ka Polijas notārs, kas arī ir latīņu tipa notārs tāpat kā Latvijas notārs, nav uzskatāms par tiesu Mantošanas regulas kontekstā, secinot, ka: “*Regulas Nr. 650/2012 3. panta 2. punkta pirmā daļa ir jāinterpretē tādējādi, ka tāds notārs, kurš pēc visu notariālā procedūrā iesaistīto personu kopīga pieteikuma*

²⁰ Latvijas vēstnesis: Lai gādātu par valsts un pilsoņu tiesisko drošību. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/78807> [aplūkots: 20.04.2020.]

²¹ EST 21.06.2018. spriedums lietā Nr. C-20/17 *Oberle*. 44.punkts.

²² EST 23.05.2019. spriedums lietā Nr. C-658/17 *WB pret Notariusz Przemysława Bac*. 48. punkts.

izdod tādu aktu kā pamatlietā aplūkotais, nav “tiesa” šīs tiesību normas izpratnē, un tādēļ šīs regulas 3. panta 1. punkta g) apakšpunkts ir jāinterpretē tādējādi, ka šāds akts nav “nolēmums” šīs tiesību normas izpratnē.”²³

Iepriekš izklāstīto iemeslu dēļ secināms, ka, pieņemot Mantošanas regulu, ES likumdevējs nav paredzējis, ka latīņu tipa notāri Mantošanas regulas kontekstā būs uzskatāmi par tiesu. Taču tas nenozīmē, ka Mantošanas regula notāriem nav saistoša, tieši pretēji – Mantošanas regulas 2. pantā ir noteikts, ka ar Mantošanas regulu netiek ietekmēta dalībvalstu iestāžu kompetence nodarboties ar mantošanas lietām. Pēc darba autore domām šis pants ir skatāms kopsakarā ar Mantošanas regulas preambulas 21. apsvērumu, kur skaidrots, ka notāriem, uz kuriem neattiecas jēdziens “tiesa” Mantošanas regulas nozīmē, ir jādod iespēja īstenot savu kompetenci, tomēr notāriem nav saistoši Mantošanas regulā izklāstītie noteikumi par jurisdikciju, proti, jurisdikciju notāram, kas nav tiesa Mantošanas regulas izpratnē, vest pārrobežu mantojuma lietas nosaka dalībvalstu nacionālie tiesību akti, proti, Latvijā jurisdikcija notāram nosakāma saskaņā ar Notariāta likuma 324.² pantu.

Pēc darba autores domām, tas, ka ES likumdevējs nav iekļāvis latīņu tipa notārus, kas ir sastopami lielākajā daļā dalībvalstu, jēdziena “tiesa” tvērumā, kā rezultātā uz šiem notāriem neattiecas noteikumi par jurisdikciju, traucē sasniegt vienu no galvenajiem Mantošanas regulas mērķiem – novērst mantošanas procesa sadrumstalotību, jo Mantošanas regula šādā veidā nenovērš situācijas, kad par vienas personas mantojumu paralēli pie dažādu valstu notāriem tiek vestas vairākas mantojuma lietas, tai skaitā, mantojumam piemērojot atšķirīgus tiesību aktus, jo jēdziens “mirušā pastāvīgā dzīvesvieta” var tikt interpretēts plaši, par ko sīkāk darba autore skaidros nākošajā apakšnodaļā. Pēc darba autores domām, ja latīņu tipa notāriem būtu saistoši Mantošanas regulas noteikumi par jurisdikciju un to jurisdikcija lemt par mantošanu tiktu noteikta nevis ar valsts tiesību aktiem, bet ar Mantošanas regulu, tas daļēji atrisinātu konstatēto problēmu, jo, ņemot vērā to, ka jurisdikcija par mantošanu kopumā var būt tikai vienai dalībvalsts tiesai (Mantošanas regulas 17. panta 2. punkts), arī dalībvalstis, kurās darbojas latīņu tipa notāri, būtu spiestas meklēt risinājumu, lai nodrošinātu informācijas apriti par to, ka mantošanas process jau ir uzsākts kādā citā dalībvalstī un tad, ja nepieciešams, apstrīdēt dalībvalsts notāra ir jurisdikciju lemt par mantošanu.

Arī Evita Drobiševska, pētot izaicinājumus saistībā ar Mantošanas regulas piemērošanu, ir secinājusi, ka iespējamās paralēlās mantošanas lietas dažādās dalībvalstīs ir viens no Mantošanas regulas lielākajiem izaicinājumiem, jo Mantošanas regula pieļauj, ka latīņu tipa notāri, tai skaitā, Latvijas notāri, var vest jebkuru pārrobežu mantošanas lietu, pat bez būtiskas

²³ EST 23.05.2019. spriedums lietā Nr. C-658/17 *WB pret Notariusz Przemysława Bac*. 64. punkts.

piesaistes to izcelsmes valstij, ja vien paši mantinieki tā vēlas. Taču mantošanas lietu specifikas dēļ šis apstāklis var praksē radīt problēmas, jo ir iespējams, ka mirušajam ir bijuši vēl citi mantinieki kādā citā valstī par kuru eksistenci ir aizmirsts vai vispār nav bijis zināms, ka rezultātā ir iespējamās situācijas, ka vairāki mantinieki nezināšanas dēļ vai aiz ļaunprātības ir uzsākuši paralēlas mantošanas lietas par vienu mantojumu. Attiecīgajā gadījumā rezultātā dažādās dalībvalstīs var tikt izdoti savstarpēji nesavienojami un viens otru izslēdzoši notariālie akti vai arī citos gadījumos notariāls akts un tiesas nolēmums. Rezultātā mantiniekam, kurš būs pirmais vērsies ES dalībvalstu reģistros, pirmajam tiks reģistrētas īpašumtiesības.²⁴

No Mantošanas 82. panta izriet, ka ES likumdevējs ir apzinājis, ka praksē var rasties praktiska rakstura problēmas saistībā ar paralēlām ārpusstiesas vienošanās mantošanas lietās dažādās dalībvalstīs vai ārpusstiesas vienošanos vienā dalībvalstī un paralēlu tiesas nolēmumu kādā citā dalībvalstī. Viens no ES likumdevēja paredzētajiem iespējamajiem risinājumiem ir atrodams Mantošanas regulas preambulas 36. apsvērumā, paredzot, ka attiecīgajās situācijās iesaistītajām pusēm, kad tās ir uzzinājušas par paralēli notiekošajiem procesiem, ir pašām jāvienojas par turpmāko rīcību, taču ja vienošanās nav panākama, tad jālemj ir tiesai, kurai saskaņā ar Mantošanas regulu ir jurisdikcija. Šāds risinājums, pēc autores domām, nav pietiekami efektīvs, jo šādā veidā mantošanas process var ļoti ieilgt, turklāt ļaunprātīgas rīcības gadījumā, situācijās, kad cilvēks nav ieinteresēts vienoties, šāds risinājums var neapstādināt kaitīgo seku, proti, īpašumtiesību reģistrēšanu uz mantojuma daļu vai visu mantojumu ES reģistros un tālākās tiesvedības, lai pierādītu ļaunprātību un atrisinātu radušos situāciju, var būt laikietilpīgas un var prasīt no tiesvedības pusēm ievērojamus materiālus ieguldījumus.

Vēl kāds iespējama risinājums ir ietverts Mantošanas regulas preambulas 66. apsvērumā, taču šis risinājums, pēc darba autores domām, nav īpaši veiksmīgs, jo risina situāciju, kad iestādei ir iesniegti divi nesaderīgi publiski akti vai arī nesaderīgs publisks akts un nolēmums, proti, ņemot vērā atšķirīgo procesuālo kārtību mantošanas procesā dalībvalstīs un to, ka atšķiras arī procesuālie termiņi, darba autore uzskata, ka šāds risinājums neatrisina situācijas, kad viens no mantiniekiem jau ir iestādei iesniedzis publisku aktu vai nolēmumu, tas ir atzīts vai akceptēts, pamatojoties uz Mantošanas regulā ietvertajiem noteikumiem par nolēmumu atzīšanu un publisku aktu akceptēšanu, un viņa īpašumtiesības jau ir tikušas reģistrētas ES dalībvalsts reģistrā, bet tad vēl kāds mantinieks iesniedz citā dalībvalstī izsniegtu publisku aktu vai nolēmumu. Šādā situācijā atkal vienīgais risinājums ir tiesvedība dalībvalsts

²⁴ Drobiševska E. Daži izaicinājumi jaunajā Eiropas Savienības Mantošanas regulā. Grām: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016. 86.lpp

tiesā, kurai ir jurisdikcija saskaņā ar Mantošanas regulas II nodaļas noteikumiem. Darba autore atkārtoti vēlas uzsvērt, ka šādas situācijas neveidotos, ja arī latīņu tipa notāriem jurisdikcija būtu nosakāma saskaņā ar Mantošanas regulu.

Viens no iespējamajiem risinājumiem, lai atrisinātu paralēlo mantojuma lietu dažādās dalībvalstīs vešanu, būtu vienota Eiropas mēroga mantojuma lietu reģistra ieviešana, līdzīgi kā Latvijā²⁵, kas novērstu iespēju, ka mantojuma lietu būtu iespējams paralēli uzsākt dažādās valstīs.

2.2. Mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī

Pēc darba autores domām, viens no Mantošanas regulas piemērotāja izaicinošākajiem uzdevumiem ir noteikt, kur ir bijusi mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Tajā pašā laikā šis ir viens no vissvarīgākajiem uzdevumiem, jo mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī ir galvenais jurisdikcijas un piemērojamā likuma piesaistes kritērijs, kas nozīmē, ka, gadījumos, kad persona nav izvēlējusies atstātā mantojuma regulējumam piemērojamo likumu, par to paziņojot savā pēdējās gribas rīkojumā, tikai pareizi nosakot mirušās personas pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ir iespējams pareizi noteikt tiesas valsti jeb *lex fori*, kā arī mantošanai kopumā piemērojamo likumu. Tas, kura valsts tiks secināts, ka ir bijusi mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī visbiežāk būs izšķirošs apstāklis, lai konstatētu tiesas jurisdikciju, piemērojamo likumu, tai skaitā, iespējamo ārvalsts likuma piemērošanu pamatojoties uz Mantošanas regulas 21. panta 1. punktu.

Tas, kādēļ ES likumdevējs kā vispārēju piesaistes kritēriju ir izvēlējis mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ir ticis skaidrots Mantošanas regulas preambulas 23. apsvēruma pirmajā teikumā, proti, ES likumdevējs ir ņēmis vērā iedzīvotāju pieaugošo mobilitāti un vēlējis nodrošināt ES pareizu tiesu organizāciju, kā arī reālu piesaisti starp mantojumu un dalībvalsti, kurā tiks īstenota jurisdikcija. Sākotnēji tika apsvērts arī par piesaistes kritēriju noteikt mirušā pilsonību, taču pēc diskusijām un dažādu viedokļu uzklaušanās ES likumdevējs par vispiemērotāko piesaistes kritēriju tomēr atzina pastāvīgo dzīvesvietu.²⁶ Arī darba autore uzskata, ka šis piesaistes kritērijs, ņemot vērā mantojuma lietu specifisko raksturu,

²⁵ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: Ministru kabineta 2008. gada 23. augusta noteikumi Nr. 618. [01.07.2014. red.]

²⁶ Drobiševska E. Daži izaicinājumi jaunajā Eiropas Savienības Mantošanas regulā. Grām: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016. 88. lpp.

ir piemērotākais un visprecīzāk raksturo mantojuma atstājēja gribu. Ņemot vērā, ka nomainīt pilsonību var būt salīdzinoši sarežģīts un laikietilpīgs process, un bieži vien pilsonības valsts nav personas pastāvīgās dzīvesvietas valsts, kurā persona dzīvo un ar kuru tai faktiski ir bijusi ciešāka saikne nekā ar savas pilsonības valsti, kuras tiesību aktus tā zina, pilsonība kā piesaistes kritērijs, pēc darba autores domām, nav piemērots mantojuma lietām.

Mantošanas regulā nav ticis definēts jēdziens “mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī”, turklāt Mantošanas regulā nav ietverta tieša norāde uz dalībvalstu tiesībām, lai noteiktu attiecīgā jēdziena saturu un jomu. Tādēļ šī jēdziena noskaidrošana un papildīšana ar saturu ir veicama, ņemot vērā normu kontekstu un Mantošanas regulas mērķi, kas ir atklāts tās preambulā.²⁷

Pēc autores domām, tas, ka ES likumdevējs Mantošanas regulas preambulā ir centies papildīt jēdzienu “mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī” ar saturu, sniedzot piemērošanas vadlīnijas, norāda uz to, ka šis jēdziens ir saprotams autonomi, proti, tikai Mantošanas regulas nozīmē un sistēmā, atrauti no citiem ES tiesību aktiem. Līdzīgs secinājums ir atrodams arī doktrīnā, taču ir jāuzsver, ka fakts, ka attiecīgais jēdziens Mantošanas regulas kontekstā ir interpretējams autonomi, nenozīmē to, ka interpretējot un piemērojot šo jēdzienu nav izmantojama ES Tiesas judikatūra, kur cita ES tiesību akta ietvaros ir ticis skaidrots pastāvīgās dzīvesvietas jēdziens un tā konceptuālais veidojums. Tieši pretēji, pastāvīgās dzīvesvietas koncepts ir acīmredzami identisks, piemēram, jautājumi, kas attiecas uz stabilitāti, fiziskas personas vitālo interešu centra ilgumu u.c., tādēļ kā palīgavots noteikti ir izmantojama ES Tiesas judikatūra, neaizmirstot to, ka šis jēdziens tomēr ir vērtējams atrauti, ievērojot Mantošanas regulas īpašos mērķus (Mantošanas regulas preambulas 23. apsvēruma), kas var arī atšķirties no citiem ES tiesību aktiem.²⁸

Skaidrojums par vienu no piesaistes elementiem - subjekta atribūtu, proti, pastāvīgo dzīvesvietu, - ir atrodams Mantošanas regulas preambulas 23. un 24. apsvērumā. Lai arī Mantošanas regulas preambulai trūkst autoritatīva vērtība, proti, regulu preambulas nav tieši piemērojamas un tai ir tikai īpaša interpretācijas vērtība, tomēr Mantošanas regulas preambulas 23. un 24. apsvēruma satur īpaši noderīgas vadlīnijas, kas palīdz, interpretējot jēdzienu “mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī”, ņemot vērā šī jēdziena mainīgo un nepastāvīgo saturu.²⁹

Mantošanas regulas izpratnē, lai noteiktu mirušās personas, t.i., piesaistes subjekta, pastāvīgo dzīvesvietu, iestādei, kura nodarbojas ar mantošanas lietu, proti, Latvijas gadījumā tas būs galvenokārt notārs, taču, ja ir radies strīds par mantojuma tiesībām, tad arī tiesa, ir

²⁷ Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas 27.04.2018. lēmums civillietā Nr. C04002517 (SKC-815/2018)

²⁸ H.Pamboukis (ed.) EU Succession Regulation No 650/2012. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2017. p. 113

²⁹ Ibid., p. 114

pienākums vispārēji izvērtēt mirušā dzīves apstākļus, atspoguļojot ciešu un stabilu saikni ar attiecīgo valsti, gados pirms viņa nāves un nāves brīdī, ņemot vērā visus faktiskos apstākļus, jo īpaši, mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī ilgumu, regularitāti, uzturēšanās iemeslus un apstākļus, kas ir bijuši par pamatu mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī (Mantošanas regulas preambulas 23. apsvēruma).

ES Tiesas judikatūrā ir atrodama atziņa, ka par personas pastāvīgo dzīvesvietu ir uzskatāma vieta, kur ir personas vitālo interešu centrs. Ir nepieciešams konstatēt, ka persona ir vēlējusies šo vietu noteikt par savu stabilo vai pastāvīgo interešu centru, kā arī ir nepieciešams konstatēt personas vēlmi attiecīgajai vietai piešķirt nemainīgu raksturu. Uzturēšanās ilgums attiecīgajā vietā nav uzskatāms par izšķirošu apstākli, lai konstatētu stabilitāti, tomēr tas ir uzskatāms kā norāde.³⁰ Mantošanas regulas piemērotāja darbs, noskaidrojot mirušās personas pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī ir daudz izaicinošāks, jo pati persona jau ir mirusi un nevar atklāt savu gribu. Protams, to var atklāt mirušajam tuvas personas, kas ir, piemēram, dzīvojušas kopā ar šo mirušo, piemēram, tie varētu būt ģimenes locekļi, taču šādas liecības Mantošanas regulas piemērotājam noteikti būtu jāizvērtē kritiski, ņemot vērā, mantošanas lietu specifiku, proti, ka mirušais šos vārdus nevar apstiprināt un attiecīgā persona var būt materiāli vai kā citādi ieinteresēta tajā, lai par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī tiktu atzīta kāda konkrēta valsts. Tādēļ, pēc darba autore domām, Mantošanas regulas piemērotājs nekādā gadījumā nevar balstīties tikai uz ieinteresēto personu sniegto informāciju par to, kur mirušajam ir bijusi pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Nosakot pastāvīgo dzīvesvietu, tam vajadzētu būt pamatotam arī ar kādiem faktiem, kas apstiprinātu ieinteresēto personu apgalvoto.

Darba autore, analizējot Mantošanas regulas preambulā sniegto skaidrojumu, saskata vairākus problēmjaucējumus šī skaidrojuma piemērošanai praksē. Jāuzsver, ka ES likumdevējs apzināti, skaidrojot jēdzienu “mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī” ir lietojis jēdzienu “iestāde, kura nodarbojas ar mantošanas lietu”, jo mirušā dzīves apstākļu izvērtēšanas pienākums, lai noteiktu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, gulstas ne tikai uz tiesu Mantošanas regulas izpratnē, bet arī uz ārpus tiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām, Latvijas gadījumā – uz notāriem, jo notāriem ir jānoskaidro mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī, lai noteiktu piemērojamo likumu (Mantošanas regulas 21. pants), ja mantojuma atstājējs pēdējās gribas rīkojumā nav izvēlējis mantojumam piemērojamo likumu, kā arī lai noteiktu, vai notāram attiecīgajā gadījumā ir kompetence izdot Eiropas mantošanas apliecību (Mantošanas regulas 64. pants).

³⁰ EST 22.12.2010. spriedums lietā Nr. C-497/10 PPU *Barbara Mercedi pret Richard Chaffe*. 51. punkts

Pirmkārt, rodas jautājums par to, kādā apmērā iestādei, kura nodarbojas ar mantošanas lietu, ir pienākums izvērtēt mirušā dzīves apstākļus, īpaši gadījumos, kad mantošanas process norisinās bezstrīdus kārtībā. Mantošanas regulā ir noteikts, ka šādi izvērtēšanai ir jābūt vispārējai. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2017. gada 22. decembra lēmumā ir centusies atbildēt uz šo jautājumu, norādot, ka: “[..] *Notariāta likums un citas normas neuzliek notāram par pienākumu, kā arī nedod tiesības veikt jebkādas izmeklēšanas darbības ar mērķi noskaidrot, vai mantinieku mantošanas iesniegumā norādītā informācija par mantojuma atstājēja pastāvīgo dzīvesvietu ir patiesa. Notāra pienākums ir tiesību normās noteiktajā kārtībā izsludināt mantojuma atklāšanos, ko šajā gadījumā Notāre ir izdarījusi – par minēto lietā strīda nav. Savukārt pašu iespējamo mantinieku ziņā ir veikt nepieciešamās darbības, lai mantojumu pieņemtu, vai arī prasības kārtībā apstrīdētu citu mantinieku tiesības mantot.*”³¹ Darba autore daļēji piekrīt šajā lēmumā ietvertajiem apsvērumiem un pievienojas tam, ka notāram, saskaņā ar Latvijas tiesību aktiem, nav pienākums veikt izmeklēšanas darbības, lai noskaidrotu, vai mantošanas iesniegumā norādītā informācija par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu ir patiesa, taču, ņemot vērā to, ka Mantošanas regula ir ES līmeņa tiesību norma un tai ir augstāks juridiskais spēks, proti, tā prevalē pār nacionālajām tiesību normām, vedot pārrobežu mantojuma lietas, kurām ir piemērojama Mantošanas regula, notāram ir pienākums noskaidrot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī un šāds tiesas secinājums ir acīmredzami pretrunā ar Mantošanas regulu. Tomēr paliek atklāts jautājums, cik lielā apmērā notāram ir pienākums pārbaudīt mantošanas iesniegumā sniegto informāciju, taču uz šo jautājumu Mantošanas regula skaidru atbildi nesniedz.

Izskatot iepriekš minēto Rīgas apgabaltiesas lēmumu kasācijas kārtībā, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu kolēģija 2018. gada 22. decembra lēmumā ir tikai atzinusi, ka šāds tiesas secinājums ir klajā pretrunā Mantošanas regulas preambulas 23. punktā noteikto, tomēr arī nepasakot, kādā apjomā notāram ir pienākums izvērtēt mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī un secīgi - kam, mantot tiesīgajam vai iestādei, kura nodarbojas ar mantošanas lietu, ir pienākums iegūt pierādījumus, kas pierādītu mirušā pastāvīgās dzīvesvietas valsti. Proti, rodas neskaidrība par to, ko ES likumdevējs ir domājis, uzliekot pienākumu iestādei izvērtēt mirušā apstākļus – izvērtēt un noteikt mirušā pastāvīgo dzīvesvietu, izvērtējot mantot tiesīgā sniegto informāciju, vai tomēr izvērtēt un patstāvīgi iegūt informāciju par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu.

Pēc darba autores domām, Latvijas likumdevējam būtu jāprecizē tas, kā ir jānosaka mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī, nosakot pienākumu sadalījumu starp notāru un mantot

³¹ Rīgas apgabaltiesas 22.12.2017. lēmums lietā ar arhīva Nr. C-0025-17/16. Nepublicēts.

tiesīgo, jo nebūtu samērīgi pierādījumu par mirušā pastāvīgo dzīvesvietas nāves brīdī iegūšanas pienākumu uzlikt tikai notāram. Arī Notariāta likums šī brīža redakcijā notāriem neuzliek par pienākumu veikt izmeklēšanas darbības ar mērķi noskaidrot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, bieži vien ir nepieciešams veikt padziļinātu izpēti un nepietiek vien ielūkoties kādos oficiālajos reģistros, jo ir secināts, ka, piemēram, deklarētās dzīvesvietas adrese nav uzskatāma par personas pastāvīgo dzīvesvietu.³² Pēc darba autores domām, Latvijas likumdevējam būtu Notariāta likumā jāiekļauj minimālās prasības, piemērojot Mantošanas regulu, kas ieviestu skaidrību un konkretizētu notāra pienākumus, vedot mantojuma lietu ar pārrobežu elementu un piemērojot Mantošanas regulu, kā ietvaros ir nepieciešams izvērtēt, kur ir bijusi mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Minimālo prasību noteikšana ievērojami atvieglotu notāru darbu un veicinātu Mantošanas regulas pareizu piemērošanu, jo notāram ir pienākums pārliicināties par mirušā pastāvīgās dzīvesvietas nāves brīdī valsti gandrīz vienmēr, izņemot, kad mantojuma atstājējs pēdējās gribas rīkojumā ir izvēlējis mantojumam piemērojamo likumu, pat ja rezultātā netiks izsniegta Eiropas mantošanas apliecība, jo, tikai noskaidrojot mirušā pastāvīgās dzīvesvietas valsti nāves brīdī, ir iespējams noskaidrot, kuras valsts likums būs piemērojams mantošanai kopumā (Mantošanas regulas 21. pants). Un šis apstāklis ir jānoskaidro vienmēr, kad mantojuma lieta ir ar pārrobežu elementu un notāram ir jāpiemēro Mantošanas regula.

Otrkārt, par kādu laika periodu iestādei, kura nodarbojas ar mantošanas lietu, ir jāizvērtē mirušā dzīves apstākļi, ņemot vērā, ka Mantošanas regula paredz, ka ir jāizvērtē dzīves apstākļi ne tikai mirušā nāves brīdī, bet arī gados pirms viņa nāves. Turklāt, kādi apstākļi ir uzskatāmi par tādiem, kas norāda uz to, ka persona ir saglabājusi ciešāku saikni ar kādu citu valsti. Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā ir izstrādāti kritēriji, kuri kopsakarā var liecināt par to, ka persona saglabā ciešu saiti ar savas dzīvesvietas valsti. Proti, lai noteiktu dzīvesvietu, kurā atrodas personas parasto interešu centrs, vērā ņemams ne tikai personas ģimenes stāvoklis un ģimenes atrašanās vieta, bet arī tie apstākļi, kuru dēļ persona ir aizbraukusi, tās nodarbinātības veids citā valstī, kā arī dzīvošanas ilgums un nepārtrauktība pirms nodarbinātības uzsākšanas, prombūtnes ilgums un iemesli (personas attieksme pret prombūtni), nodoms atgriezties tajā vietā, kur persona dzīvo pirms nodarbinātības uzsākšanas, kā izriet no lietas apstākļiem kopumā.³³

ES likumdevējs ar Mantošanas regulas preambulas 24. apsvērumā ietverto skaidrojumu ir centies risināt situācijas, kad mirušā pastāvīgās dzīvesvietas noteikšana ir īpaši sarežģīta,

³² Krūmiņa I. Romas IV regula – jauns regulējums pārrobežu mantojumu lietās. Jurista Vārds, 2013, Nr. 20 (771)

³³ EST 17.02.1977. spriedums lietā Nr. C-76/76 *Silvana Di Paolo v Office national de l'emploi*. un EST 08.07.1992. spriedums lietā Nr. C-102/91 *Doris Knoch v Bundesanstalt für Arbeit*.

norādot uz gadījumiem, kad mirušais profesionālu vai ekonomisku iemeslu dēļ darba nolūkā ir dzīvojis kādā citā valstī, tai skaitā, uz ilgu laiku, bet tomēr ir saglabājis ciešu saikni ar savu izcelsmes valsti, kā arī uz gadījumiem, kad mirušais nav apmeties uz pastāvīgu dzīvi kādā no valstīm, bet nepārtraukti ir ceļojis no vienas vietas uz otru. Mantošanas regula nosaka, ka sarežģītākās situācijās, ja izvērtējot augstāk uzskaitītos apstākļus rodas šaubas par to, ka attiecīgā valsts ir uzskatāma par pastāvīgo dzīvesvietu, papildus ir nepieciešams izvērtēt, kur ir atradies mirušā ģimenes interešu centrs un norisinājusies viņa sociālā dzīve, kur ir viņa galvenās mantas atrašanās vieta, kā arī jānoskaidro mirušā pilsonības valsts.

Apkopojot visu iepriekš analizēto, darba autore uzskata, ka Mantošanas regulas preambulas 23. un 24. apsvērumi ir skatāmi kopsakarā un no tā izriet ES likumdevēja mērķis iedalīt apstākļus pirms mirušā nāves tādos, kas, lai noskaidrotu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ir vērtējami vienmēr jeb obligāti izvērtējamie apstākļi un tādos, kas, ja pastāv kaut mazākās šaubas, ja gadījums ir sarežģīts, varētu palīdzēt, noskaidrojot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī. Darba autore apstākļus, kurus ir nepieciešams noskaidrot, lai noteiktu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ir apkopojusi tabulā (skat. 1. tabulu), atdalot obligāti izvērtējamus apstākļus, kurus, pēc darba autores domām, ES likumdevējs Mantošanas regulas kontekstā ir uzskaitījis kā obligāti izvērtējamus, kā arī papildu apstākļus, kurus ES likumdevējs ir noteicis kā tādus, kurus ir nepieciešams vērtēt sarežģītākās situācijās.

1. tabula

Apstākļi, kuri Mantošanas regulas piemērotājam ir jānoskaidro, lai noteiktu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī:

<p>Obligāti izvērtējamie apstākļi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī ilgums; • mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī regularitāte; • mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī iemesli; • apstākļi, kas ir bijuši par pamatu mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī.
<p>Papildus noskaidrojamie apstākļi, ja pastāv kaut mazākās šaubas jeb fakultatīvie apstākļi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • mirušā ģimenes interešu centra vieta; • mirušā sociālās dzīves norises vieta; • mirušā pilsonības valsts; • mirušā galvenās mantas vieta.

ES likumdevējs Mantošanas regulas preambulas 25. apsvērumā ir ietvēris papildu piesaistes kritēriju, proti, izņēmuma gadījumos, rūpīgi izvērtējot lietas apstākļus, Mantošanas

regulas piemērotājs var kā piesaistes kritēriju noteikt nevis mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, bet gan valsti, ar kuru mirušajam ir bijusi ciešāka saikne. Ņemot vērā to, ka šis ir vienīgais izņēmums no vispārīgā noteikuma, Mantošanas regulas piemērotājam, piemērojot papildu piesaistes kritēriju, ir pienākums ar daudz lielāku rūpību izvērtēt lietas apstākļus un rūpīgi pamatot savu izvēli. Mantošanas regulas preambulas 25. apsvērumā tāpat ir noteikts, ka acīmredzami ciešāka saikne nav izmantojama gadījumos, kad Mantošanas regulas piemērotājam ir radušās grūtības noteikt mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī. Proti, tas nozīmē, ka gadījumos, kad Mantošanas regulas piemērotājs saskaras ar grūtībām noteikt mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, viņš nevar izvēlēties vieglāko variantu, tikai pamatojot, kādēļ ir uzskatāms, ka mirušajam ir bijusi acīmredzami ciešāka saikne. Pēc darba autores domām, lai pierādītu acīmredzami ciešāku saikni, ir nepieciešams noskaidrot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī un tikai tad, pamatojot savu izvēli, Mantošanas regulas piemērotājs varētu salīdzināt un paskaidrot, kādēļ viņš uzskata, ka mirušajam ir bijusi acīmredzami ciešāka saikne ar kādu citu valsti, kas nav mirušā pastāvīgās dzīvesvietas valsts.

2.3. Nolēmums un publisks akts

Jēdziens “nolēmums” ir ticis definēts Mantošanas regulas 3. panta 1. punkta g) apakšpunktā, proti, tas ir nolēmums, kurš ir pieņemts mantošanas lietā un kuru pieņēmusi kāda no dalībvalsts tiesām, neatkarīgi no tā, kāds ir attiecīgā nolēmuma nosaukums. Šajā punktā īpaši noteikts, ka Mantošanas regulas izpratnē ar nolēmumu tiek saprasts tostarp tiesas amatpersonas lēmums par tiesvedības izmaksu vai izdevumu noteikšanu. Lai secinātu, vai kāds nolēmums ir uzskatāms par nolēmumu Mantošanas regulas izpratnē, ļoti būtiska ir pareiza jēdziena “tiesa” izpratne. Šie Mantošanas regulā ietvertie jēdzieni ir savstarpēji saistīti, kas nozīmē, ka nepareizi iztulkojot vienu no šiem jēdzieniem, ir iespējams nonākt pie nepareiza iznākuma, nepareizi piemērojot Mantošanas regulu.

Kā jau iepriekš darbā secināts, Latvijā mantojuma lietas ved galvenokārt notāri, taču, ja rodas strīds par mantojuma tiesībām, tad attiecīgais strīds ir risināms Latvijas Republikas tiesā. Apkopojot visu, secināms, ka nolēmums, kuru mantošanas lietā būs pieņēmusi Latvijas Republikas tiesa ir uzskatāms par nolēmumu Mantošanas regulas kontekstā. Saskaņā ar Latvijas procesuālo likumu civiltiesību nozarē normām, ar jēdzienu “nolēmums” tiek saprasti spriedumi un lēmumi, kurus taisha tiesa, proti, ja tiesa lietu izspriež pēc būtības, tad tiesa taisha nolēmumu sprieduma veidā (Civilprocesa likuma 189. pants³⁴), savukārt, ja tiesa lietu neizspriež pēc

³⁴ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998. [01.07.2019. red.]

būtības, tad nolēmums tiek taisīts lēmuma veidā (Civilprocesa likuma 229. pants). Tātad Latvijas gadījumā ar nolēmumiem Mantošanas regulas izpratnē, kas atbilst visiem Mantošanas regulas 3. panta 1. punkta g) apakšpunktā noteiktajām pazīmēm, būs saprotami Latvijas Republikas tiesu taisīti nolēmumi (spriedumi un lēmumi) mantošanas lietā. Savukārt Latvijas notāra izdoti akti, tai skaitā, valsts mantošanas apliecības, nebūs uzskatāmi par nolēmumiem Mantošanas regulas izpratnē, jo Latvijas notārs, kā jau aprakstīts iepriekš darbā, nav uzskatāms par tiesu Mantošanas regulas izpratnē.

Mantošanas regulas 3. panta 1. punkta i) apakšpunkts, savukārt, sniedz detalizētu jēdziena “publiskis akts” skaidrojumu. Mantošanas regulas ietvaros ar jēdzienu “publiskis akts” ir saprotams dokuments mantošanas lietā, kas kādā no dalībvalstīm ir oficiāli sastādīts vai reģistrēts kā publiskis akts, turklāt tā autentiskums (i) attiecas uz publiskā akta parakstu un (ii) ir apliecināts valsts vai citā iestādē, ko šim nolūkam ir pilnvarojusi izcelsmes dalībvalsts. Abiem nosacījumiem ir jāizpildās kumulatīvi, proti, nav pieļaujams, ka izpildās tikai viens no nosacījumiem saistībā ar publiska akta autentiskumu.

No Mantošanas regulas preambulas 62. apsvēruma izriet, ka jēdzienam “autentiskums” vajadzētu tikt interpretētam autonomi, proti, kā tādām, kas sevī ietver tādus elementus kā:

- akta īstums;
- akta formas prasību izpilde,
- tās iestādes pilnvaras, kura sastādījusi aktu,
- procedūra, saskaņā ar kuru akts sastādīts.

Tāpat šajā apsvērumā ir norādīts, ka, lai publiskis akts būtu uzskatāms par autentisku, tam būtu jāaptver, tai skaitā, tādi faktiskie apstākļi, kurus publiskajā aktā reģistrējusi attiecīgā iestāde, kā piemēru minot faktu, ka norādītās puses ir ieradušās minētajā iestādē norādītajā datumā un ir izdarījušas norādītos paziņojumus. Tāpat norādīts, ka publiska akta autentiskuma apstrīdēšanai ir jānotiek tā izcelsmes dalībvalstī, proti, Latvijas gadījumā publiskis akts būs apstrīdams Latvijas Republikas tiesā saskaņā ar Latvijas nacionālajiem tiesību aktiem (Mantošanas regulas 59. panta 2. punkts).

Saskaņā ar Notariāta likuma 65. panta 1. un 2. punktu, Latvijas likumdevējs ir deleģējis notāram taisīt notariālos aktus un apliecinājumus. Tāpat notāram piekrīt vest mantojuma lietas un, tai skaitā, piekrīt šajā sakarā taisīt notariālus aktus un apliecinājumus (Notariāta likuma 65. panta 4. punkts). Notariālo aktu taisīšanu regulē Notariāta likuma D sadaļa, savukārt apliecinājumu taisīšanu regulē Notariāta likuma E sadaļa. Šīs sadaļas nosaka prasības notāriem, taisot notariālus aktus un apliecinājumus. Tas nozīmē, ka notāram ir pienākums veikt pārbaudi, kuras rezultātā viņš var arī atteikties izdot notariālu aktu, kas nozīmē, ka attiecīgā akta autentiskums attiecas gan uz notariālā akta parakstu, gan saturu. Mantošanas procesa ietvaros

notārs taisa tādus dokumentus kā, piemēram, notariālo aktu par pēdējās gribas rīkojuma akta stāšanos likumīgā spēkā (Notariāta likuma 285. pants), notariālu aktu par pēdējās gribas rīkojuma akta atvēršanu un nolasīšanu (Notariāta likuma 273. pants), apliecību par laulātā mantas daļu (Notariāta likuma 260. pants), mantojuma apliecību (Notariāta likuma 316. pants) u.c.

Veicot izpēti par to, kādas prasības Notariāta likums izvirza notāram, taisot notariālus aktus un apliecinājumus, darba autore secina, ka dokumenti, kurus Latvijas notārs ir izdevis mantošanas lietā, ir uzskatāmi par publiskiem aktiem Mantošanas regulas izpratnē, jo tam piemīt iezīmes, kas noteiktas Mantošanas regulas 3. panta 1. punkta i) apakšpunktā. Šāds secinājums izdarīts pamatā balstoties uz to, ka saskaņā ar Latvijas tiesībām notāri ir pilnvaroti izdot aktus mantošanas lietās un šie akti oficiāli tiek reģistrēti kā publiski akti. Vienmēr ir iespējams pārliecināties par notāra izdota dokumenta autentiskumu, jo Latvijas notāriem saskaņā ar Notariāta likuma 45. panta 1. un 2. punktu ir jāved reģistri visu viņa taisīto aktu un apliecinājumu ierakstīšanai, kā arī notariālo aktu grāmatas papīra formā taisītiem notariālajiem aktiem un elektroniskā formā taisītiem notariālajiem aktiem. Papildus tam, notariāls akts ir izpildāms tāpat kā tiesas nolēmums.³⁵

Kā jau iepriekš darbā aprakstīts, viens no Mantošanas regulas mērķiem, kura īstenošanai ir fundamentāla nozīme ES tiesībās, ir ES dalībvalstīs pieņemtu nolēmumu mantošanas lietās savstarpējas atzīšanas īstenošana. Mantošanas regulas 39. panta 1. punktā ir noteikts, ka ES dalībvalstī pieņemts nolēmums ir jāatzīst arī pārējās dalībvalstīs, bez jebkādas īpašas procedūras. Tajā pašā laikā nākas secināt, ka Mantošanas regula ir viena no tām ES regulām civillietās, kurās ir saglabāta eksekvatūras procedūra jeb sprieduma izpildāmības pasludināšanas nepieciešamība. Tas izpaužas tā, ka eksekvatūras procedūrā tiek pieņemts lēmums, kurš nosaka vai ārvalsts nolēmums, tāpat arī publisks akts (Mantošanas regulas 60. panta 1. punkts), tiks akceptēts un iegūs spēku izpildes valstī. Šī procedūra ir nepieciešama, ja persona vēlas panākt ārvalsts nolēmuma vai publiska akta tiesiskās sekas izpildes dalībvalstī, pretējā gadījumā ārvalsts nolēmumam vai publiskajam aktam nav tiesisko seku izpildes dalībvalstī.³⁶

Eksekvatūras procedūra ir regulēta Mantošanas regulas 45. - 58. pantos un tā ir vienāda gan publiskajiem aktiem, gan nolēmumiem. Nošķirt jēdzienus “nolēmums” un “publisks akts” ir būtiski, jo saskaņā ar Mantošanas regulu ir atšķirīgi nosacījumi to atzīšanai/akceptēšanai.

³⁵ Lediņa L. Latvijas notariāts kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2004, Nr. 8 (313)

³⁶ Drobiševska E. Spriedumu atzīšana un izpilde civillietās ES tiesiskās telpas ietvaros. Jurista Vārds, 2016, Nr. 36 (939)

Mantošanas regula paredz konkrētus pamatus, uz kuriem pamatojoties ES dalībvalsts tiesa var neatzīt citas ES dalībvalsts nolēmumus. Šie pamati ir konkrēti uzskaitīti Mantošanas regulas 40. pantā, kas nozīmē, ka citi apsvērumi nevar būt par pamatu ES dalībvalstī pieņemta nolēmuma mantošanas lietā neatzīšanai. Tāpat citā dalībvalstī sastādītu publisku aktu akceptēšana ir regulēta Mantošanas regulas 59. pantā/ Ar šādiem ierobežojumiem ES likumdevējs ir ietvēris Mantošanas regulā tiesu iestāžu spriedumu un citu nolēmumu savstarpējas atzīšanas principu.

3. JURISDIKCIJA LEMT PAR MANTOŠANU

Starptautisko jurisdikciju var definēt kā valstu tiesu un valstu iestāžu, kā vienota veseluma, juridisku tiesību izskatīt strīdus, kas izriet no starptautisko privāttiesību situācijām strīdus tiesvedībā vai bezstrīdus tiesvedībā.³⁷ Noskaidrojot jurisdikciju, tiek noskaidrota tiesas valsts jeb *lex fori*. Šis ir ļoti svarīgs solis un ietekmē gan to, kura valsts ir tiesīga lemt par mantošanu kopumā, gan to, kuras valsts kompetentajai iestādei ir kompetence izsniegt Eiropas mantošanas apliecību.

Kā tas jau noskaidrots iepriekš darbā, Mantošanas regulas II nodaļas noteikumi par jurisdikciju, kā tas izriet no šīs nodaļas teksta un Mantošanas regulas preambulas 20. apsvēruma, ir saistoši tikai tiesām Mantošanas regulas kontekstā, proti, Latvijas gadījumā tās būs tiesas likuma "Par tiesu varu"³⁸ izpratnē, proti, tie nebūs saistoši Latvijas notāriem, kuri ved mantojuma lietu, tomēr, ja Latvijas notārs vēlēšies izsniegt Eiropas mantošanas apliecību, viņam būs jāvērtē, vai Latvija ir *lex fori*, proti, vai tai ir jurisdikcija saskaņā ar Mantošanas regulas 4., 7., 10. un 11. pantu, kā to paredz Mantošanas regulas 64. pants.

3.1. Tiesas jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā

Vispārējā jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā ir noteikta Mantošanas regulas 4. pantā, proti, jurisdikcija ir tās dalībvalsts tiesai, kurā mirušajam nāves brīdī ir bijusi pastāvīgā dzīvesvieta. Kā izriet no šī panta formulējuma, lai pareizi noteiktu tiesas jurisdikciju saskaņā ar vispārējo pamatprincipu, liela loma ir tieši pareizai mirušā pastāvīgās dzīvesvietas nāves brīdī noteikšanai, jo primāri jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā ir personas pēdējās pastāvīgās dzīvesvietas dalībvalsts tiesai. Kā jau skaidrots iepriekš darbā, mirušā pastāvīgās dzīvesvietas nāves brīdī noteikšana ir liels izaicinājums Mantošanas regulas piemērotājam, kā rezultātā, nepareizi nosakot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, bieži vien var tikt nepareizi noteikta jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā, vairākām valstīm uzskatot, ka tām ir jurisdikcija lemt par mantošanu. Šis apstāklis atkārtoti norāda uz vienotas mirušā pastāvīgās dzīvesvietas nāves brīdī izpratnes nepieciešamību, lai ar Mantošanas regulas palīdzību tiktu atviegloti pārrobežu mantošanas procesi un tie nebūtu sadrumstaloti, kādi arī ir Mantošanas regulas vieni no galvenajiem mērķiem.

³⁷ Caravaca C., Mansel D. The EU Succession Regulation. A Comentary. United Kingdom: Cambridge University Press, 2016, p. 127

³⁸ Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [11.03.2020. red.]

Mantošanas regula, tai skaitā, paredz, ka tiesvedības puses var vienoties par ekskluzīvas jurisdikcijas piešķiršanu tās dalībvalsts tiesai, kuras tiesību aktus mirušais saskaņā ar Mantošanas regulas 22. pantu ir izvēlējis, noslēdzot rakstisku vienošanos par tiesas izvēli (Mantošanas regulas 5. pants). Mantošanas regulā ir paredzēts arī risinājums, kad prasība jau ir tikusi celta kādas citas dalībvalsts tiesā, proti, situācijās, kad mirušais ir izvēlējis kādas dalībvalsts tiesību aktus, lai tie reglamentētu viņa atstāto mantojumu, tomēr prasība saskaņā ar Mantošanas regulas 4. vai 10. pantu ir celta kādas citas dalībvalsts tiesā, šai tiesai ir tiesības atteikties no jurisdikcijas Mantošanas regulas 6. pantā noteiktajos gadījumos, proti, ja dalībvalsts tiesas, kuras tiesību akti tika izvēlēti, atrašanās vieta ir izdevīgāka mantošanas procesam vai arī puses ir vienojušās piešķirt ekskluzīvu jurisdikciju tās dalībvalsts tiesai, kuras tiesību akti tika izvēlēti.

Mantošanas regulas 7. pants nosaka tiesas jurisdikciju, ja mirušais ir izvēlējis šīs dalībvalsts tiesību aktus, proti, šīs dalībvalsts tiesai ir jurisdikcija, ja:

- citas dalībvalsts tiesa ir atteikusies no jurisdikcijas, pamatojoties uz Mantošanas regulas 6. pantu;
- tiesvedības puses ir vienojušās attiecīgās dalībvalsts tiesai piešķirt ekskluzīvu jurisdikciju, pamatojoties uz Mantošanas regulas 5. pantu;
- tiesvedības puses ir nepārprotami pieņēmušas tiesas, kurā celta prasība, jurisdikciju.

Pēc darba autores domām Mantošanas regulas 7. panta c) punktā noteiktais ir skatāms kontekstā ar Mantošanas regulas 9. pantu. ES likumdevējs šajā pantā nav piepildījis jēdzienu “tiesvedības puses nepārprotami ir pieņēmušas jurisdikciju” ar saturu vai ietvēris tālāk norādi uz kādu citu tiesību normu. Pēc darba autores domām, viens no gadījumiem, kad ir iespējams secināt, ka tiesvedības puses nepārprotami ir pieņēmušas jurisdikciju, ir Mantošanas regulas 9. pantā norādītais, proti, kad nav bijusi vienošanās par tiesas izvēli, tomēr tiesvedības puses ierodas tiesā un neapstrīd tiesas jurisdikciju. Šādi apstākļi nepārprotami apstiprina to, ka tiesvedības puses ir pieņēmušas attiecīgās tiesas jurisdikciju. Tomēr, ņemot vērā to, ka ES likumdevējs nav ietvēris norādi uz Mantošanas regulas 9. pantu, ir secināms, ka iespēju, kā nepārprotami pieņemt jurisdikciju, daudzveidība nav ierobežota un puse var nepārprotami pieņemt tās tiesas jurisdikciju, kurā celta prasība, arī citos veidos, ne tikai Mantošanas regulas 9. pantā minētajā.

Tomēr Mantošanas regulas 9. panta 2. punkts nosaka, ka, ja nav bijusi vienošanās par tiesas izvēli un tiesvedības puses apstrīd tiesas jurisdikciju, tiesa atsakās no jurisdikcijas un jurisdikcija ir tai tiesai, kurai ir vispārējā jurisdikcija (Mantošanas regulas 4. pants) vai papildu jurisdikcija (Mantošanas regulas 10. pants), proti, tiesai ir pienākums atteikties no jurisdikcijas, ja tās jurisdikcija tiek apstrīdēta. Šajā sakarā neskaidrs ir tas, cik ilgi tiesvedības puses saglabā

tiesības apstrīdēt jurisdikciju, proti, tiesvedības process, ņemot vērā tā sarežģītības pakāpi, apjomu u.c. apstākļus, reizēm var būt ilgs, tādēļ atklāts paliek jautājums, vai tiesvedības puse, tuvojoties tiesvedības noslēgumam var pēkšņi apstrīdēt tiesas jurisdikciju, tādējādi kavējot procesu, jo mantojuma lieta no jauna tiks skatīta citas dalībvalsts tiesā, vai arī, ja tiesvedības puse nekavējoties, kad tai kļuvis zināms par notiekošo tiesvedību un kad tai ir bijusi iespēja apstrīdēt tiesas jurisdikciju, nav apstrīdējusi tiesas jurisdikciju, pazaudē tiesības apstrīdēt attiecīgās tiesas jurisdikciju un var uzskatīt, ka tiesvedības puse ir nepārprotami pieņēmusi attiecīgās tiesas jurisdikciju (Mantošanas regulas 7. panta c) punkts).

Mantošanas regulā tāpat ir paredzēts, ka, ja mirušais ir izvēlējis kādas dalībvalsts tiesību aktus, kuri regulēs viņa mantojumu, gadījumos, kad citas dalībvalsts tiesa ir uzsākusi tiesvedību mantošanas lietā pēc savas iniciatīvas, pieņemot vai nu vispārējo jurisdikciju, vai arī papildu jurisdikciju, tiesvedības puses var vienoties mantošanu nokārtot miermīlīgi ārpus tiesas vienošanās ceļā dalībvalstī, kuras tiesību aktus mirušais ir izvēlējis, un tiesai šādā gadījumā ir pienākums izbeigt tiesvedību lietā. Šāds risinājums ir pozitīvi vērtējams, jo šādā veidā tiek ievērotas visu pušu intereses, proti, mirušā vēlmes, kā arī mantinieku intereses, ņemot vērā, ka tiesvedības process var būt nepatīkams, laikietilpīgs un prasa materiālus ieguldījumus. Šādā gadījumā puses var vērsties, piemēram, pie notāra un ārpus tiesas vienošanās ceļā nokārtot mantošanu. Šādā veidā tiek arī veicināts tas, lai tiesai pēc iespējas mazāk būtu tiesvedības, kurās ir piemērojams ārvalsts likums, kas procesu padara vēl sarežģītāku. Mantošanas regulas preambulas 29. apsvērumā ir noteikts, ka Mantošanas regulai nevajadzētu aizliegt pusēm nokārtot mantojuma lietu viņu izvēlētajā dalībvalstī ārpus tiesas vienošanās ceļā, ja tiesvedība nav uzsākta pēc tiesas iniciatīvas, piemēram, pie notāra, neatkarīgi no tā kuras dalībvalsts tiesību akti tiks piemēroti. Darba

ES likumdevējs ir arī noregulējis situācijas, kad mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nav kādā no dalībvalstīm, tomēr šajā valstī atrodas mantojumā ietilpstoša manta, nosakot dalībvalsts tiesām papildu jurisdikciju. Mantošanas regulas 10. panta 1. punkts nosaka, ka dalībvalsts tiesai ir jurisdikcija, pirmkārt, ja mirušais nāves brīdī ir bijis šīs dalībvalsts pilsonis, otrkārt, ja viņa pastāvīgā dzīvesvieta pēdējo piecu gadu laikā kopš prasības celšanas tiesā ir bijusi attiecīgā dalībvalsts. No šī panta formulējuma, kā arī Mantošanas regulas preambulas 30. apsvēruma izriet, ka Mantošanas regulas mērķis ir bijis augstāk minētos pamatojumus, uz kuriem dalībvalsts tiesas var īstenot papildu jurisdikciju, izkārtot hierarhiskā secībā, kā svarīgāko nosakot dalībvalsts pilsonību. Šāda pieeja ir loģiska, ņemot vērā, ka ir dalībvalstis, kuru nacionālajās kolīziju normās kā piesaiste, lai lemtu par mantošanai piemērojamajiem tiesību

aktiem un jurisdikciju, ir mirušā pilsonība.³⁹ Ar šo tiek uzsvērta pilsonības, kā piederības kādai valstij, nozīme.

ES likumdevējs ir izvēlējis interesantu pieeju, nosakot piecu gadu termiņu no prasības celšanas tiesā laika (skat. Mantošanas regulas 14. pantu), nevis nāves brīdi. Mantošanas regulā likumdevējs konsekventi par laika punktu ir izvēlējis mirušā nāves brīdi, tomēr šajā normā ir izdarījis izņēmumu un noteicis citu laika punktu – mantošanas prasības celšanas tiesā laiku. Pēc darba autores domām šādai pieejai ir gan pozitīvie aspekti, gan arī negatīvie. No vienas puses, šādā veidā daļēji tiek aizsargāts Mantošanas regulas piemērotājs, ņemot vērā to, ka prasību tiesā ir iespējams celt pat vairākus gadus pēc mirušā nāves, bet iegūt apliecinājumu tam, ka mirušā pastāvīgās dzīvesvietas valsts ir bijusi attiecīgā dalībvalsts pēc tik ilga laika var būt apgrūtinoši vai pat neiespējami, tādēļ mantot tiesīgais ir ieinteresēts celt prasību tiesā pēc iespējas ātrāk. Savukārt no otras puses, iepriekš aprakstītā rezultātā daļēji tiek ierobežotas mantot tiesīgā tiesības, netieši steidzinot viņu pēc iespējas ātrāk celt prasību tiesā.

Pat ja mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī nav bijusi kādā no dalībvalstīm, kā arī nevienas dalībvalsts tiesai nav jurisdikcija saskaņā ar Mantošanas regulas 10. panta 1. punktu, ja kādā dalībvalstī atrodas mantojumā ietilpstošā manta, šīs dalībvalsts tiesai ir jurisdikcija lemt par minēto mantu. Latvijas tiesu praksē par šo jurisdikcijas pamatu ir bijušas neskaidrības, kā rezultātā Augstākās tiesas Civillietu kolēģija 2018. gada 22. decembra lēmumā, secināja, ka: *“vispirms ir jānoskaidro, vai pēc kāda no papildu kritērijiem nav iespējams noteikt kompetento dalībvalsti. Ja tas tomēr nav iespējams, tad jautājuma izlemšanu par konkrētu mantu ir tiesīgas veikt tiesas pēc mantas atrašanās vietas. Citiem vārdiem, pamatojot jurisdikciju saskaņā ar Mantošanas regulas 4.pantu vai 10.panta 1.punktu, dalībvalsts tiesa ir tiesīga lemt par mantojumu kopumā (arī attiecībā uz mantu, kas atrodas citā dalībvalstī), savukārt, pamatojot jurisdikciju ar 10.panta 2.punktu, tiesības ir lemt tikai par mantu, kas atrodas konkrētās dalībvalsts teritorijā”*⁴⁰ Darba autore pievienojas Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas 2018. gada 22. decembra lēmumā paustajai argumentācijai, jo, ja tiesai Mantošanas regulas 10. panta 2. punktā norādītajā gadījumā būtu jurisdikcija lemt par visu mantojumu, tad tas būtu pretrunā ar Mantošanas regulas mērķi un automātiski izslēgtu citus jurisdikcijas pamatus, kļūstot par universāli piemērojamu.

³⁹ H.Pamboukis (ed.) EU Succession Regulation No 650/2012. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2017. p. 112

⁴⁰ Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas 27.04.2018. lēmums civillietā Nr. C04002517 (SKC-815/2018), 9.4. punkts

Lai gan personai ir iespējama tikai viena pastāvīgā dzīvesvieta⁴¹, tomēr ir iespējamās situācijas, kad jurisdikcija lemt par mantojuma lietu ir vairākām dalībvalstīm. Šādos gadījumos svarīgākais apstāklis, kurš tiek ņemts vērā, ir tas, kurā tiesā pirmajā ir celta prasība (Mantošanas regulas 17. un 18. pants). Tas nozīmē, ka visas jurisdikcijas ir vienlīdzīgas un nav kāda pāra, kuru konstatējot, pārējām dalībvalstu tiesām būtu jāatsakās no savas jurisdikcijas. Daļēji ar šo noteikumu Mantošanas regula ierobežo ļaunprātīgu rīcību, kad mantinieks ir zinājis, ka ir ierosināta tiesvedība kādā dalībvalstī, bet, mēģinot panākt sev vēlamāku risinājumu, uzsāk vēl vienu tiesvedību citā dalībvalstī.

3.2. Jurisdikcija Latvijas notāram vest pārrobežu mantojuma lietu

Kā jau iepriekš darbā secināts, Mantošanas regula neregulē latīņu tipa, tai skaitā, Latvijas, notāru jurisdikciju vest mantojuma lietas ar pārrobežu elementu, tomēr Mantošanas regulas preambulas 21. apsvērumā ir skaidrots, ka notāriem, kuriem dalībvalstīs ir kompetence mantošanas lietās, būtu jādod iespēja īstenot savu kompetenci. No tā attiecīgi izriet, ka notāru, kuri nav uzskatāmi par tiesu Mantošanas regulas kontekstā, jurisdikciju dalībvalstīm vajadzētu noteikt savos tiesību aktos. Latvijas notāra jurisdikciju vest pārrobežu mantojuma lietas regulē Notariāta likuma 324.² pants, kurš nosaka piecus gadījumus, kad notārs var pieņemt jurisdikciju, proti:

- mantojuma atstājēja pēdējā dzīvesvieta bija Latvijā;
- mantojuma atstājējs bija Latvijas Republikas valstspiederīgais;
- mantojamā manta vai tās galvenā daļa atrodas Latvijā;
- mantošanas iesnieguma iesniedzēja dzīvesvieta ir Latvijā;
- mantošanas iesnieguma iesniedzējs ir Latvijas Republikas valstspiederīgais.

Kā redzams, Latvijas Republika kā kritērijus, lai notārs varētu pieņemt jurisdikciju, ir izvirzījusi personas valstspiederību, pēdējo dzīvesvietu (var nebūt pastāvīgā dzīvesvieta Mantošanas regulas izpratnē) un mantas vai tās galvenās daļas atrašanās vietu. Jāprecizē, ka ar jēdzienu “valstspiederība” ir saprotami Latvijas pilsoņi un Latvijas nepilsoņi.⁴²

⁴¹ EST 26.03.2020. ģenerālvokāta Manuela Kamposa Sančesa-Bordonas secinājumi lietā Nr. C-80/19 *E. E.* 44. punkts.

⁴² LZA Terminoloģijas komisijas 27.05.2008. lēmums Nr. 75 “Par juridisko terminu pilsonis, pavalstnieks, valstspiederīgais un pilsonība, pavalstniecība, valstspiederība izpratni” Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/199070> [aplūkots: 20.04.2020.]

Vienīgais gadījums, kad Latvijas notāram saskaņā ar Mantošanas regulu ir pienākums vērtēt, vai Latvija ir *lex fori* jeb tiesas valsts, proti, vai tās tiesām saskaņā ar Mantošanas regulas II nodaļu ir jurisdikcija, ir Mantošanas regulas 64. pantā un Notariāta likuma 324.⁸ pantā noteiktajā gadījumā, ja zvērināts notārs plāno izdot Eiropas mantošanas apliecību, jo kompetence izdot Eiropas mantošanas apliecību Latvijas notāram būs tikai tad, ja pārrobežu mantojuma lieta ir piekritīga Latvijai saskaņā ar Mantošanas regulas 4., 7., 10. un 11. pantu.

Pēc darba autores domām, arī uz notāriem vajadzētu attiekties Mantošanas regulas noteikumiem par jurisdikciju, jo šādā veidā tiktu novērsta mantojuma lietas sadrumstalotība un iespējamā paralēlu mantojuma lietu esamība dažādās valstīs, jo, ņemot vērā to, ka pastāvīgās dzīvesvietas valsts var būt tikai viena, arī vispārējai jurisdikcijai saskaņā ar Mantošanas regulu vajadzētu būt vienai.

4. PIEMĒROJAMIE TIESĪBU AKTI

4.1. Piemērojamo tiesību aktu izvēle un vispārīgs noteikums

Kā jau ticis skaidrots darbā iepriekš, analizējot jēdzienu “tiesa”, Mantošanas regula ir saistoša ne tikai tiesām, bet arī ārpustiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām. Ar šo terminu pamatā tiek saprasti dalībvalstu notāri, kuri neiekļaujas jēdziena “tiesa” tvērumā. Mantošanas regulas III nodaļa, kas satur noteikumus par mantošanai kopumā piemērojamajiem tiesību aktiem, pretēji Mantošanas regulas II nodaļai par jurisdikciju, kas ir saistoša tikai tiesām Mantošanas regulas izpratnē, ir saistoša gan tiesām, gan ārpustiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām (turpmāk kopā sauktas – **Dalībvalsts kompetentās iestādes**). Ņemot vērā to, ka Latvijas Republikā pārrobežu mantošanas lietu vešanā par Dalībvalsts kompetento iestādi pamatā, izņemot strīdu par mantojuma tiesībās izšķiršanu tiesā, būs uzskatāmi notāri, Latvijā tieši notāriem, uzsākot mantošanas procesu, ir pienākums noteikt konkrētajai mantojuma lietai piemērojamus tiesību aktus.

Mantošanas regula paredz personas daļēju autonomiju, proti, saskaņā ar Mantošanas regulas 22. pantu persona var izvēlēties tiesību aktus, kas reglamentēs tās atstāto mantojumu kopumā, izdarot paziņojumu pēdējās gribas rīkojumā, vai arī šādai personas izvēlei ir skaidri jāizriet no pēdējās gribas rīkojuma noteikumiem. Tomēr mantošanai kopumā piemērojamo tiesību aktu izvēles iespēja ar Mantošanas regulas 22. pants 1. punktu noteikumiem ir ierobežota ar personas pilsonības valsts tiesību aktiem, kas nozīmē, ka Mantošanas regulas 22. pants ietver tikai daļēju gribas autonomijas principa realizāciju, nevis pilnīgu. Mantošanas regula šādā veidā sniedz iespēju personai laicīgi plānot savu mantojumu, pēdējās gribas rīkojumā izvēloties mantošanai piemērojamus tiesību aktus, kā rezultātā panākot vēlamāko un mantiniekiem vieglāko risinājumu. Izvēloties mantojumam piemērojamus tiesību aktus, mantojuma atstājējs paredz papildu iespēju mantiniekiem vienoties par ekskluzīvas jurisdikcijas nodošanu tai dalībvalsts tiesai, kuras tiesību aktus mirušais ir izvēlējis.

Ja tiesību aktu izvēle nav veikta vai kādu citu iemeslu dēļ ir atzīta par spēkā neesošu, pamatojoties uz Mantošanas regulas 21. pantu, ir jāpiemēro Mantošanas regulā ietvertais vispārīgais noteikums, kas paredz, ka mantošanai kopumā piemērojami ir tās valsts tiesību akti, kurā bija mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Šajā pantā ir ietverta arī iespēja piemērot tās valsts tiesību aktus, ar kuru mirušais nāves brīdī ir bijis acīmredzami ciešāk saistīts, taču šādu saikni, protams, ir nepieciešams pierādīt.

Nosakot piemērojamos tiesību aktus saskaņā ar Mantošanas regulas 21. vai 22. pantu, faktiski tiek noteikts, kuras valsts tiesību akti reglamentēs mantošanu kopumā. Mantošanas regulas 23. pants nosaka piemērojamo aktu darbības jomu, šī panta 2. punktā izceļot jomas, kuras jo īpaši tiek reglamentētas ar tās valsts materiālo tiesību normām, kuras ir atzītas par mirušā mantojumam piemērojamajiem tiesību aktiem, piemēram, mantojuma atklāšanās cēloņus, laiku un vietu, spēju mantot, mantojuma dalīšanu u.c. Pēc darba autores domām, ES likumdevējs, lietojot jēdzienu “jo īpaši”, nav vēlējies ierobežot ar Mantojuma regulas palīdzību noteikto piemērojamo tiesību aktu darbības jomu, pieļaujot arī citu jautājumu izskatīšanu saskaņā ar noteiktajiem piemērojamajiem tiesību aktiem, izņemot jautājumus, kurus ES likumdevējs ir izslēdzis no Mantošanas regulas darbības jomas, proti, izņēmumus, kas noteikti Mantošanas regulas 1. pantā.

Papildus iepriekš minētajam, noskaidrojot piemērojamo likumu ir jāpatur prātā, ka Mantošanas regulai, pretēji vairākām citām regulām, nav prioritāte pār starptautiskajām konvencijām, kuras noslēgtas ar trešajām valstīm pirms Mantošanas regulas pieņemšanas un prioritāras tomēr būs dalībvalstu ar trešajām valstīm noslēgtās starptautiskās konvencijas (Mantošanas regulas 75. pants un preambulas 73. apsvērumi).⁴³ Tādēļ Latvijas notāram, pirms jurisdikcijas pieņemšanas un piemērojamo tiesību aktu noteikšanas, ir obligāts pienākums pārlicināties, vai konkrētajai pārrobežu mantojuma lietai nav nepieciešams piemērot kādu starptautisku konvenciju, kuras regulējums pārklājas ar Mantošanas regulā regulēto.⁴⁴

4.2. Ārvalsts likuma piemērošana

Pirms Mantošanas regulas ieviešanas mantošanu ar pārrobežu elementu regulēja kolīziju norma, kas ir atrodama Civillikuma 16. pantā. Šobrīd attiecīgā kolīziju norma ir attiecināma uz pārrobežu mantojuma lietām uz kurām nav attiecināma Mantošanas regula. Šī norma paredz, ka mantojuma tiesības uz mantojumu, kas atrodas Latvijā, ir apspriežamas pēc Latvijas likuma, proti, mantojuma tiesībās nebija iespējama ārvalsts likuma piemērošana. Mantošanas regulas noteikumi ar kuriem ir ieviests, ka Dalībvalsts kompetentajai iestādei, pastāvot konkrētiem apstākļiem, var nākties piemērot ārvalsts likumu, Latvijas notāriem bija jaunums, kā arī liels izaicinājums praksē.

⁴³ EST 26.05.2016. ģenerālvokāta Henrika Saugmandsgora Ēes secinājumi lietā Nr. C230/15 Brite Strike Technologies Inc. pret Brite Strike Technologies SA. 29. punkts

⁴⁴ K.Zīle, T.Krūmiņš. Mantošanas regulas piemērošana praksē – mācība, kas vēl jāapgūst. Jurista vārds, 2020, Nr. 47 (1105)

Mantošanas regulas noteikumi par piemērojamajiem tiesību aktiem ir izstrādāti tā, lai pēc iespējas biežāk Dalībvalsts kompetentajai iestādei, izskatot mantojuma lietu, būtu iespēja piemērot savas valsts tiesību aktus, kurās tā orientējas vislabāk. Tomēr Mantošanas regula neizslēdz arī tādas situācijas, kad Dalībvalsts kompetentajai iestādei var nākties piemērot citas dalībvalsts vai pat trešās valsts tiesību aktus. Ņemot vērā, ka uz latīņu tipa notāriem neattiecas Mantošanas regulas noteikumi par jurisdikciju, pastāv liela iespēja, ka viņiem var nākties piemērot ārvalsts likumu. Taču jāatzīst, ka ES likumdevējs iespēju robežās ir rīkojies tā, lai pēc iespējas vairāk gadījumos Dalībvalsts kompetentā iestāde varētu piemērot savas valsts tiesību aktus. Kā tieši norādīts Mantošanas regulas 20. pantā, tiesību akti ir piemērojami neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav dalībvalsts tiesību akti, proti, tie var būt jebkuras valsts tiesību akti, piemēram, Ēģiptes Arābu Republikas, ja saskaņā ar Mantošanas regulas 21. panta 1. punktu par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī būtu atzīstama Ēģiptes Arābu Republika un Latvijas notāram saskaņā ar Notariāta likuma 324.² pantu būtu jurisdikcija vest pārrobežu mantojuma lietu.

Lai arī pirmsšķietami var šķist, ka attiecīgais noteikums, kurš paredz, ka mantošanai kopumā var tikt piemēroti gan dalībvalstu, gan trešo valstu tiesību akti, ir pašsaprotams, tomēr Latvijas tiesu praksē ir bijis nesens gadījums, kad par šādu Mantošanas regulas 20. pantu interpretāciju ir radušās šaubas un šāds strīds ir ticis risināts tiesā. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2017. gada 22. decembra lēmumā ir norādījusi: *“Civillietu tiesas kolēģijas ieskatā nepamatota ir Sūdzības iesniedzēju atsaukšanās uz Regulas 21. panta pārkāpumu uzskatot, ka tas paredz Krievijas Federācijas likuma piemērošanu [Vārds Uzvārds] mantojuma lietā. Ciktāl izriet no Regulas, tās 21. pants piemērojams tikai attiecībā uz vienas Eiropas Savienības dalībvalsts likuma piemērošanu, vedot mantojuma lietu citā Eiropas Savienības dalībvalstī. Civillietu tiesas kolēģija atzīst, ka Regulas 21.pants neparedz kādas trešās valsts (Andoras Firstistes vai Krievijas Federācijas) tiesību normu piemērošanu Eiropas Savienības dalībvalstīs.”*⁴⁵ Pēc darba autores domām, šāds secinājums ir nesaprotams, jo Mantošanas regulas 20. pants nepārprotami norāda uz iespēju piemērot jebkuras valsts tiesību aktus. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments ar 2018. gada 27. aprīļa lēmumu atcēla Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017. gada 22. decembra lēmumu, šajā sakarā norādot, ka šāds Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas secinājums ir pretrunā ar Mantošanas regulā noteikto, jo: *“[...] vedot pārrobežu mantojuma lietu, kurā varētu tikt izsniegta Eiropas mantošanas apliecība, jebkuras ES dalībvalsts, tostarp Latvijas notāram ir ne tikai tiesība, bet arī pienākums (noteiktos gadījumos) piemērot trešās valsts, kas nav ES*

⁴⁵ Rīgas apgabaltiesas 22.12.2017. lēmums lietā ar arhīva Nr. C-0025-17/16. Nepublicēts.

*dalībvalsts, tiesību aktus. Situācijā, kad dalībvalsts tiesa mantošanai piemēro citas valsts tiesību aktus, mantošanai tiek piemērotas šīs (citas) valsts materiāli tiesiskās normas, taču iestāde turpina piemērot pati savas valsts procesuālās normas.”*⁴⁶

Darba autore vēlas uzsvērt, ka Latvijas Republikas Augstākās tiesas secinājums ir papildināms, jo saskaņā ar jaunāko ES Tiesas judikatūru, Dalībvalsts kompetentajai iestādei, tai skaitā, Latvijas notāram, ir pienākums vērtēt, kuras valsts tiesību akti ir piemērojami konkrētajai mantojuma lietai ne tikai tad, kad tiek vesta mantojuma lieta, kurā varētu tikt izsniegta Eiropas mantošanas apliecība, bet vienmēr, kad tiek vesta mantojuma lieta ar pārrobežu elementu. Šis apstāklis ir būtisks, jo var izveidoties situācija, kad Latvijas notāram saskaņā ar Notariāta likuma 324.² pantu ir jurisdikcija vest pārrobežu mantojuma lietu, taču jau uzreiz ir acīmredzams, ka Latvijas notāram saskaņā ar Mantošanas regulas 64. pantu un Notariāta likuma 324.⁸ pantu nebūs kompetence izsniegt Eiropas mantošanas apliecību. Kā piemēru šādai situācijai var minēt situāciju, kad mantošanas iesniegumu Latvijas notāram ir iesniedzis mirušā laulātais, kurš ir Latvijas Republikas valstspiederīgais. Latvijas notāram konkrētajā situācijā saskaņā ar Notariāta likuma 324.² panta 4. punktu ir jurisdikcija vest pārrobežu mantojuma lietu. Mirušais ir Vācijas pilsonis, kura pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī ir bijusi Francija. Proti, attiecīgajā situācijā Latvijai nav jurisdikcija un saskaņā ar Mantošanas regulas 64. pantu un Notariāta likuma 324.⁸ pantu tā nevarēs izsniegt Eiropas mantošanas apliecību, tomēr Latvijas notārs var vest šādu mantojuma lietu, jo viņam ir jurisdikcija saskaņā ar Notariāta likuma 324.² pantu, tomēr jāņem vērā, ka Latvijas notāram, vedot šo mantojuma lietu, būs saistoša Mantošanas regula un viņam būs jāpiemēro šai mantošanai kopumā vai nu Vācijas materiālo tiesību normas (ja persona tai dzīvai esot ir veikusi izvēli saskaņā ar Mantošanas regulas 22. pantu), vai nu Francijas materiālo tiesību normas (ja iepriekš minētā izvēle nav veikta un piemērojamie tiesību akti ir noteikti saskaņā ar Mantošanas regulas 21. pantu). Šāds darba autores papildinājums ir izdarīts balstoties uz to, ka Mantošanas regulas piemērošana ir imperatīva rakstura, proti, tās piemērošana ir tiesību piemērotāja pienākums un nav atkarīga ne no vienas puses gribas.⁴⁷ Atainotajā situācijā pat nav būtiski, vai mirušajam vēl ir kāds mantinieks vai īpašumi citur, pietiekami ir konstatēt ārvalsts elementus – Vācijas pilsonību un pastāvīgo dzīvesvietu Francijā.

⁴⁶ Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas 27.04.2018. lēmums civillietā Nr. C04002517 (SKC-815/2018), 9.2. punkts

⁴⁷ EST 26.03.2020. ģenerālvokāta Manuela Kamposa Sančesa-Bordonas secinājumi lietā Nr. C-80/19 E. E. 36. punkts.

Dalībvalsts kompetentajai iestādei situācijās, kad ir jāpiemēro kādas citas valsts tiesību akti, varētu rasties problēmas pareizi izprast šo citu valstu tiesību aktus, īpaši trešo valstu tiesību aktus, kuri reglamentē mantošanu, turklāt, kuri, bieži vien ir pieejami tikai attiecīgās valsts valodā, kas jo īpaši sagādātu problēmas šo normu izpratnē un pareizā piemērošanā. Rezultātā, pēc darba autores domām, tas varētu veicināt Dalībvalstu kompetento iestāžu nevēlēšanos un izvairīšanos vest šādas mantojuma lietas.

Latvijas likumdevējs ir centies risināt šo problēmu, Mantošanas regulas sakarā izdarot grozījumus Notariāta likumā, pievienojot C¹ sadaļu, kas regulē ārvalsts likuma piemērošanu. Notariāta likuma 81.¹ pants uzliek zvērinātam notāram pienākumu likumā noteiktajos gadījumos piemērot ārvalstu likumus un noskaidrot šo likumu saturu, savukārt 81.² pantā ir uzskaitītas iespējas, kā notārs var noskaidrot piemērojamā ārvalsts likuma saturu. Viens no tiem, paredzēts Notariāta likuma 81.² panta 1. punktā, proti, notārs var uzaicināt personu iesniegt noteiktā kārtībā apliecinātu ārvalsts likuma teksta tulkojumu valsts valodā, ja persona uz šo likumu pati ir atsaukusies. Gramatiski tulkojot šo normu izriet, ka šis noteikums neattiecas uz gadījumiem, kad mantojuma atstājējs ir izvēlējis mantojumam piemērojamo likumu saskaņā ar Mantošanas regulas 22. pantu un notārs nevar prasīt, lai mantot tiesīgais iesniedz mantojumam piemērojamo likumu tulkojumu, jo uz likumu ir atsaukusies persona, kas uz šī likuma piemērošanas brīdi ir mirusi. No šīs normas, tostarp, neizriet, ka personai ir pienākums šādu tulkojumu nodrošināt, proti, notārs var tikai uzaicināt sniegt attiecīgo tulkojumu. Tas nozīmē, ka notāram pašam, ja vien mantot tiesīgais nav atsaucies uz kādu ārvalsts likumu, piemēram, mantošanas iesniegumā, ir jānoskaidro ārvalsts likuma saturu citos veidos.

Turpinot iepriekš minēto, ja notāram nav zināms ārvalsts likuma saturs un to nav iespējams noskaidrot augstāk minētajos veidos, tad Notariāta likums satur atsauci uz Civillikuma 22. pantu (Notariāta likuma 81.³ pants), kurš, savukārt, nosaka, ka, ja nav iespējams noskaidrot ārvalsts likuma saturu likumos noteiktā kārtībā (notāram tā būs Notariāta likuma C¹ sadaļā noteiktā kārtībā), “[...] tad pieņemams, ka attiecīgās valsts tiesiskā iekārta apspriežamā tiesību nozarē atbilst Latvijas tiesiskai iekārta tajā pašā nozarē.” Respektīvi, ja ir veikta rūpīga izpēte, tomēr ir secināts, ka nav iespējams saprātīgā termiņā noskaidrot ārvalsts likuma saturu, uz kuru norāda kolīziju norma, tad pastāv iespēja piemērot nacionālo likumu.⁴⁸ Pēc autores domām šāds nacionālais regulējums ir acīmredzami pretrunā ar Mantošanas regulas 21. un 22. pantu, kas ir saistoši, tai skaitā, Latvijas notāriem. Mantošanas regula nepieļauj situācijas, kad Latvijas notārs, vedot mantojuma lietu, no faktiskajiem apstākļiem konstatē, ka

⁴⁸ Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Grām.: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011. 142. lpp.

mantošanai kopumā ir piemērojams ārvalsts likums, kura saturu saskaņā ar Notariāta likuma 81.² pantu viņam nav izdevies noskaidrot, kā rezultātā notārs piemēro nacionālās tiesību normas. Šāds Latvijas likumdevēja risinājums ir objektīvi saprotams, taču, ņemot vērā to, ka saskaņā ar ES tiesību pārākuma principu ES tiesību normām ir augstāks juridiskais spēks nekā nacionālajām tiesību normām, tādējādi tām ir prioritāte pret nacionālo tiesisko regulējumu, kas nozīmē, ka nav pieļaujama situācija, kad vienlaicīgi tiek pieņemti jauni dalībvalsts tiesību akti, kas ir nesaderīgi ar ES tiesību aktu normām.⁴⁹ Saskaņā ar Līguma par ES darbību 288. pantu ES regulas ir vispārpiemērojamas un attiecīgais risinājums nacionālajās tiesību normās nav pieļaujams, jo tas var novest pie nepareizas tiesību norma piemērošanas. Iepriekš minēto iemeslu dēļ ir nepieciešams meklēt citus, attiecīgajai situācijai, piemērotus risinājumus, kas nebūtu pretrunā ar Mantošanas regulas noteikumiem, piemēram, grozot Notariāta likuma 324.² panta noteikumus par jurisdikciju notāram vest pārrobežu mantojuma lietu.

Augstāk minēto iemeslu dēļ ir ļoti svarīgi stiprināt Dalībvalstu kompetento iestāžu sadarbību mantojuma lietās. Pozitīvi vērtējams ir Mantošanas regulas 77. pants, kurš nosaka pienākumu dalībvalstīm sniegt īsu kopsavilkumu par saviem tiesību aktiem un procedūrām, kas attiecas uz mantošanu, tādējādi Dalībvalsts kompetentajai iestādei ir iespēja iegūt vispārīgu informāciju par procesu kopumā, kas viennozīmīgi veicina izpratni par attiecīgās valsts regulējumu mantošanas jomā, tomēr jānorāda, ka, kā jau iepriekš minēts, var būt situācijas, kad Dalībvalsts kompetentajai iestādei var nākties piemērot trešo valstu tiesību aktus, taču Mantošanas regula nerisina šādus jautājumus, lai gan nav samērīgi prasīt, lai Dalībvalsts kompetentā iestāde iepazītos ar visu valstu tiesību aktiem, kas regulē mantošanu.

⁴⁹ EST spriedums lietā Nr. C-106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA*. 17. punkts.

KOPSAVILKUMS

1. Nepieciešamība pēc vienota regulējuma mantojuma lietās ar pārrobežu elementu pamatā radās brīvu personu un kapitāla kustības ES ietvaros rezultātā. Lai gan Mantošanas regulas vispārīgais mērķis sākotnēji ir bijis atvieglot pārrobežu mantošanas procesu, veicinot ES iekšējā tirgus pienācīgu darbību, novēršot šķēršļus, kuri rada grūtības pilsoņiem izmantot savas tiesības attiecībā uz pārrobežu mantošanas procesiem, saistībā ar personu brīvu pārvietošanos, kā arī veicināt ES dalībvalstīs pieņemtu nolēmumu mantošanas lietās savstarpēju atzīšanu, tomēr Mantošanas regula ir viena no grūtāk izprotamākajām un sarežģītākajām regulām praksē.
2. Salīdzinot Mantošanas regulu ar citām ES regulām, secināms, ka Mantošanas regula, pretēji lielākajai daļai ES regulu, kuras nosaka pamatā tikai piemērojamo likumu, vienkopus apkopo noteikumus gan par jurisdikciju, gan par piemērojamo likumu, gan par ES pieņemtu nolēmumu atzīšanu un publisku aktu akceptēšanu, kā arī to izpildi.
3. Mantošanas regula nav piemērojama visiem mantošanas procesiem ES, bet mantošanai ar pārrobežu elementu, kas ir uzskatāma par procesu, kura rezultātā mirušā atstātais mantojums, neatkarīgi no tā nodošanas veida, tiks nodots mantiniekam mantošanas, kuras faktiskais sastāvs norāda uz mirušā, mantojuma vai iespējamo mantot tiesīgo saistību ar vairāk nekā vienu valsti, ceļā. Šis jēdziens ir vērtējams elastīgi.
4. Mantošanas regulas piemērošanas pienākums ir ne tikai tiesām, bet arī ārpusstiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām. Ar šo terminu pamatā tiek saprasti dalībvalstu notāri, kuri neiekļaujas jēdziena “tiesa” tvērumā, tai skaitā, Latvijas notāri.
5. Tas, ka latīņu tipa notāri neiekļaujas jēdziena “tiesa” tvērumā, rada praktiska rakstura problēmas saistībā ar paralēlām ārpusstiesas vienošanās mantošanas lietās dažādās dalībvalstīs vai ārpusstiesas vienošanos vienā dalībvalstī un paralēlu tiesas nolēmumu kādā citā dalībvalstī, un traucē sasniegt vienu no Mantošanas regulas galvenajiem mērķiem – novērst mantošanas procesa sadrumstalotību. Ja latīņu tipa notāriem būtu saistoši Mantošanas regulas noteikumi par jurisdikciju un to jurisdikcija lemt par mantošanu tiktu noteikta nevis ar valsts tiesību aktiem, bet ar Mantošanas regulu, tas daļēji atrisinātu iespējamu paralēlu mantošanas lietu problēmu, jo, ņemot vērā to, ka jurisdikcija par mantošanu kopumā var būt tikai vienai dalībvalsts, arī dalībvalstis, kurās darbojas latīņu tipa notāri, būtu spiestas meklēt risinājumu, lai nodrošinātu informācijas apriti par to, ka mantošanas process jau ir uzsākts kādā citā dalībvalstī un tad, ja nepieciešams, apstrīdēt dalībvalsts notāra ir jurisdikciju lemt par mantošanu. Viens no iespējamajiem risinājumiem ir vienota Eiropas mēroga mantojuma lietu reģistra ieviešana,

līdzīgi kā Latvijā, kas novērstu iespēju, ka mantojuma lietu būtu iespējams paralēli uzsākt dažādās valstīs. Ir jāstiprina dalībvalstu kompetento iestāžu sadarbību mantojuma lietās

6. ES likumdevējs kā vispārēju piesaistes kritēriju ir izvēlējis mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ko noteikt ir liels izaicinājums. Mirušā dzīves apstākļu izvērtēšanas pienākums, lai noteiktu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, gulstas ne tikai uz tiesu Mantošanas regulas izpratnē, bet arī uz ārpustiesas iestādēm, kuras saskaņā ar valsts tiesību aktiem ir pilnvarotas nodarboties ar mantošanas lietām, Latvijas gadījumā – uz notāriem, jo notāriem ir jānoskaidro mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī, lai noteiktu piemērojamo likumu, kā arī lai noteiktu, vai notāram attiecīgajā gadījumā ir kompetence izdot Eiropas mantošanas apliecību.

7. Latvijas likumdevējam būtu jāprecizē tas, cik lielā apmērā notāram, vedot pārrobežu mantojuma lietu, ir pienākums iegūt pierādījumus un par kādu periodu, lai noskaidrotu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, veicot grozījumus Notariāta likumā.

8. Nosakot mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī Mantošanas regulas piemērotājam obligāti ir jāizvērtē mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī ilgums, regularitāte, iemesli, kā arī apstākļi, kas ir bijuši par pamatu mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī. Ja izvērtējot šos apstākļus pastāv kaut mazākās šaubas par mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī, ir nepieciešams noskaidrot mirušā ģimenes interešu centra vietu, mirušā sociālās dzīves norises vietu, mirušā pilsonības valsti, mirušā galvenās mantas vietu. Visi šie apstākļi ir jāpamato ar faktiem.

9. Latvijas Republikas tiesu taisīti nolēmumi (spriedumi un lēmumi) mantošanas lietā būs uzskatāmi par nolēmumiem Mantošanas regulas izpratnē, savukārt dokumenti, kurus Latvijas notārs ir izdevis mantošanas lietā, ir uzskatāmi par publiskiem aktiem Mantošanas regulas izpratnē.

10. Uz latīņu tipa notāriem neattiecas Mantošanas regulas noteikumi par jurisdikciju. Jurisdikcija Latvijas notāram vest pārrobežu mantojuma lietu ir nosakāma saskaņā ar Notariāta likumu.

11. Mantošanas regulas noteikumi par piemērojamajiem tiesību aktiem ir izstrādāti tā, lai pēc iespējas biežāk Dalībvalsts kompetentajai iestādei, izskatot mantojuma lietu, būtu iespēja piemērot savas valsts tiesību aktus, kurās tā orientējas vislabāk. Tomēr Mantošanas regula neizslēdz arī tādas situācijas, kad Dalībvalsts kompetentajai iestādei var nākties piemērot citas dalībvalsts vai pat trešās valsts tiesību aktus. To, kā noskaidrot ārvalsts likuma saturu, regulē Notariāta likums, taču, pēc autores domām, šāds nacionālais regulējums ir acīmredzami pretrunā ar Mantošanas regulu, jo tas nosaka, ka, ja nav izdevies noskaidrot ārvalsts likuma saturu, notārs ir tiesīgs mantošanai piemērot nacionālo tiesību normas.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Buka A. Vienveidīgas tiesību piemērošanas nodrošināšana starptautiskajās, Eiropas Savienības un nacionālajās tiesību sistēmās. Grām’: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014.
2. Drobiševska E. Daži izaicinājumi jaunajā Eiropas Savienības Mantošanas regulā. Grām’: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016.
3. Drobiševska E. Spriedumu atzīšana un izpilde civillietās ES tiesiskās telpas ietvaros. Jurista Vārds, 2016, Nr. 36 (939)
4. Eiropas Kopienų komisija: Ietekmes novērtējuma kopsavilkums. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0411&from=EN> [aplūkots: 20.04.2020.]
5. K.Zīle, T.Krūmiņš. Mantošanas regulas piemērošana praksē – mācība, kas vēl jāapgūst. Jurista vārds, 2020, Nr. 47 (1105)
6. Kolomijceva J. Ārvalsts likuma piemērošana. Grām’: Aktuālas tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
7. Krūmiņa I. Romas IV regula – jauns regulējums pārrobežu mantojumu lietās. Jurista Vārds. 2013, Nr. 20 (771).
8. Krūmiņa I. Romas IV regula – jauns regulējums pārrobežu mantojumu lietās. Jurista Vārds, 2013, Nr. 20 (771)
9. Latvijas Republikas Tieslietu ministrija: ES tiesību ieviešanas rokasgrāmata. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/daliba-es/es-tiesibu-ieviesanas-rokasgramata> [aplūkots: 15.04.2020.]
10. Latvijas vēstnesis: Lai gādātu par valsts un pilsoņu tiesisko drošību. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/78807> [aplūkots: 20.04.2020.]
11. Lediņa L. Latvijas notariāts kontinentālās Eiropas tiesību sistēmā. Jurista Vārds, 2004, Nr. 8 (313)
12. LZA Terminoloģijas komisijas 27.05.2008. lēmums Nr. 75 “Par juridisko terminu pilsonis, pavalstnieks, valstspiederīgais un pilsonība, pavalstniecība, valstspiederība izpratni” Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/199070> [aplūkots: 20.04.2020.]

13. Magnus U., Mankowski P. Brussels I Regulation. Germany: Sellier. European Law Publishers, 2007.
14. Caravaca C., Mansel D. The EU Succession Regulation. A Comentary. United Kingdom: Cambridge University Press, 2016.
15. François Tremosa, President of the CNUE "Successions Law": Working Group The New EU Regulation 650/2012 on International Successions. Pieejams: <http://www.notaries-of-europe.eu//index.php?pageID=9836> [aplūkots: 20.04.2020.]
16. H.Pamboukis (ed.) EU Succession Regulation No 650/2012. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2017.

Normatīvie akti:

1. Eiropas Parlamenta un Padomes regula (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi. Pieņemta 04.07.2012. [27.07.2012. red.]
2. Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā. Pieņemta Briselē 04.—05.11.2004. [03.03.2005. red.] 3.4.2. punkts
3. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Parakstīts Romā 25.03.1957. [30.03.2010. red.]
4. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Parakstīts Māstrihtā 07.02.1992. [09.05.2008. red.]
5. Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanas Eiropas Savienībai. Parakstīts Atēnās 16.04.2003. [16.04.2003. red.]
6. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998. [01.07.2019. red.]
7. Notariāta likums: LV likums. Pieņemts: 01.06.1993. [12.12.2019. red.]

8. Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu: Ministru kabineta 2008. gada 23. augusta noteikumi Nr. 618. [01.07.2014. red.]
9. Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [11.03.2020. red.]

Juridiskās prakses materiāli:

1. EST 05.04.2016. spriedums lietās Nr. C-404/15 un C-659/15 Aranyosi un Căldăraru. 78. punkts.
2. EST 08.07.1992. spriedums lietā Nr. C-102/91 Doris Knoch v Bundesanstalt für Arbeit.
3. EST 09.03.2017. spriedums lietā Nr. C-484/15 Ibrica Zulfikarpašić pret Slaven Gajer. 40 un 42. punkts.
4. EST 17.02.1977. spriedums lietā Nr. C-76/76 Silvana Di Paolo v Office national de l'emploi.
5. EST 21.06.2018. spriedums lietā Nr. C-20/17 Oberle. 44.punkts.
6. EST 22.12.2010. spriedums lietā Nr. C-497/10 PPU Barbara Mercredi pret Richard Chaffe. 51. punkts
7. EST 23.05.2019. spriedums lietā Nr. C-658/17 WB pret Notariusz Przemysława Bac. 48. punkts.
8. EST 26.03.2020. ģenerālvokāta Manuela Kamposa Sančesa-Bordonas secinājumi lietā Nr. C-80/19 E. E. 33., 34., 35. .punkts.
9. EST 26.05.2016. ģenerālvokāta Henrika Saugmandsgora Ēes secinājumi lietā Nr. C230/15 Brite Strike Technologies Inc. pretBrite Strike Technologies SA. 29. punkts
10. EST 27.10.2016. Ģenerālvokāta Mihala Bobeka [Michal Bobek] secinājumi lietā Nr. C-551/15 Pula Parking d.o.o. pret Sven Klaus Tederahn. 77. punkts.
11. EST spriedums lietā Nr. C-106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA. 17. punkts.
12. Augstākās tiesas Civillietu kolēģijas 27.04.2018. lēmums civillietā Nr. C04002517 (SKC-815/2018)
13. Rīgas apgabaltiesas 22.12.2017. lēmums lietā ar arhīva Nr. C-0025-17/16. Npublicēts.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs “Mantošanas regulas piemērošana, vedot mantojuma lietu pie Latvijas notāra un ar to saistītie problēmjasautājumi” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ /Dana Gorina/ 20.05.2020.

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Lekt. Kristīne Zīle _____ .____.2020.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā 20.05.2020.

Dekāna pilnvarotā persona: _____.

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____. ____ .2020. prot. Nr. ____ .

Komisijas sekretāre/s: _____.